

Δεκέμβρης 2008:

Μια προσπάθεια να ανιχνεύσουμε τη δύναμη και τα όρια του αγώνα μας

‘Από τα σύνορα ως τα τμήματα, η δημοκρατία δολοφονεί’ (σύνθημα σε τοίχο)

Παρόλο που το κράτος και το θέαμα προσπάθησαν να υποβιβάσουν τα γεγονότα του Δεκέμβρη του 2008 σε «εξέγερση των νέων», οι οποίοι λόγω της έμφυτης ευαισθησίας της ηλικίας τους έχουν κάθε δικίωμα να αντιδρούν στον κόσμο των μεγαλύτερων, υπάρχουν στοιχεία σε αυτά που τα καθιστούν τα πιο σημαντικά ιστορικά γεγονότα των τελευταίων 35 χρόνων στην Ελλάδα. Ο Δεκέμβρης ήταν εξέγερση μιας μειοψηφίας της εργατικής τάξης που ζει σ’ αυτή τη γωνιά του κόσμου. Με τις πράξεις της, αυτή η μειοψηφία άσκησε κριτική στις σύγχρονες κοινωνικές σχέσεις: στην εργασία, στο εμπόρευμα, στο κράτος. Αυτή η καταστροφική και ταυτόχρονα δημιουργική κριτική ήταν αντικαπιταλιστική και όχι μεταρρυθμιστική· εξέφρασε την ανάγκη για το ξεπέρασμα των καπιταλιστικών σχέσεων.

«Remember, remember the 6th of December» γράφτηκε σε κάποιον τοίχο στην Αθήνα. Από εκείνο το βράδυ και για μερικές ημέρες, μίλησαν οι πράξεις πλήθους νεαρών κυρίως (αλλά όχι μόνο) προλεταρίων: επιθέσεις σε μπάτσους και αστυνομικά τμήματα, πυρπόληση τραπεζών, καταστροφές και λεηλασίες εμπορικών καταστημάτων, βανδαλισμοί υπουργείων, καταλήψεις πανεπιστημίων, δημαρχείων και άλλων δημόσιων κτιρίων. Οι επιθέσεις στα ακριβά καταστήματα ξεκίνησαν από το πρώτο κιόλας βράδυ, δηλαδή η σύνδεση της δολοφονίας του δεκαπεντάχρονου μαθητή με την αλαζονεία του κεφαλαίου ήταν άμεση και δηλώθηκε ρητά. Επίσης, έγιναν επιθέσεις συστηματικά σε αντιπροσωπείες αυτοκινήτων, φανάρια, στάσεις, δηλαδή στις εκφάνσεις της κυκλοφορίας μέσα στην πόλη. Στις τράπεζες, που συμπυκνώνουν και εδαφικοποιούν μέσα στο αστικό τοπίο την κυριαρχία του χρήματος πάνω στις ανάγκες των ανθρώπων, οι επιθέσεις ήταν λυσσαλέες και σε όλες τις περιπτώσεις στις πρώτες μέρες της εξέγερσης έγινε προσπάθεια να μπει φωτιά.

Στους δρόμους των εξεγερμένων πόλεων βρέθηκαν μαθητές, μεταξύ των οποίων αρκετοί μετανάστες δεύτερης γενιάς, φοιτητές, νέοι εργαζόμενοι και άνεργοι, ντόπιοι και μετανάστες, «λούμπεν» προλετάριοι και λίγοι «σταθεροί» εργαζόμενοι. Μέσα στην εξέλιξη της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, η ίδια η εξέγερση έδειξε «την ακλόνητη πεποίθηση των νέων ότι το μέλλον τους έχει λεηλατηθεί» (όπως είπε ο Mike Davis σε συνέντευξή του που αναδημοσιεύουμε στη σελίδα 80). Ο Δεκέμβρης δεν ήταν ένα κίνημα ενάντια στην αστυνομική αυθαιρεσία ή την καταστολή. Το ότι η καταστολή βρέθηκε στο στόχαστρο της προλεταριακής επίθεσης γίνεται κατανοητό, αν αντιμετωπίσουμε τον πυροβολισμό που έριξε ένας ασήμαντος μπάτσος ως αυτό που πραγματικά είναι: έκφραση ενός κράτους που οφείλει να παρεμβαίνει όλο και περισσότερο πειθαρχικά ενάντια σε ένα προλεταριάτο το οποίο είναι όλο και δυσκολότερο να αναπαραχθεί στο *σημερινό* κόσμο του κεφαλαίου. Επίσης, δεν ήταν ένα κίνημα ενάντια στην κυβέρνηση: οι πράξεις των εξεγερμένων, ξεκινώντας από τη σημερινή σκατοζωή,¹ κατευθύνθηκαν ενάντια στο μέλλον του καπιταλιστικού κόσμου.

Έχει σημασία να δούμε πώς η ιδιαίτερη πολεοδομία του κέντρου της Αθήνας συνέβαλε, με το σπάσιμο του φράγματος ανάμεσα στη γειτονιά των «μονίμως εξεγερμένων» και σε αυτές των μεταναστών, στη συνάντηση διαφορετικών κομματιών του προλεταριάτου κατά την εξέγερση. Η λεωφόρος Πατησίων για μια ακόμη φορά έπαιξε τον ιστορικό της ρόλο, αυτόν της λεωφόρου των ταξικών συγκρούσεων. Η Πατησίων βρίσκεται μέσα σε ένα γεωγραφικό τρίγωνο, οι κορυφές του οποίου αντιστοιχούν σε τρεις κόσμους. Τα Εξάρχεια αποτελούν την εδαφικοποίηση «ενός συνεχιζόμενου *‘εμφυλίου πολέμου χαμηλής έντασης’* ανάμεσα στην αστυνομία και μέρος της νεολαίας» (M. Davis). Είναι το έδαφος της αντικουλτούρας και των διάφορων μορφών υποκουλτούρας και περιθωρίου, της κυκλοφορίας και ζύμωσης ριζοσπαστικών (ή όχι και τόσο) πολιτικών ιδεών. Έχουν το χαρακτήρα του «γαλατικού χωριού» μέσα στη μητρόπολη του εμπορεύματος και της ασφάλειας. Ιστορικά, αποτελούν εργαστήριο ανατρεπτικών συμπεριφορών και έδαφος έντονων κοινωνικών συγκρούσεων. Οι περιοχές των μεταναστών κάτω από την Πατησίων, προς Ομόνοια και Πειραιώς, αποτελούν τα τελευταία χρόνια το χώρο συσσώρευσης των πιο υποτιμημένων κομματιών του πολυεθνικού προλεταριάτου. Στην τρίτη κορυφή βρίσκεται η ζώνη Ερμού-Σύνταγμα-Κολωνάκι. Είναι οι περιοχές του πλούτου και της κρατικής εξουσίας, η παρουσία των οποίων δίπλα στους απόκληρους και τους απειθαρχούς είναι προκλητική. Η χωροταξική γειτνίαση όλων αυτών, που οφείλεται στην αδυναμία του ελληνικού κράτους να εφαρμόσει την πολιτική «αναβάθμισης» και αποστείρωσης του κέντρου (όπως έγινε σε πολλές ευρωπαϊκές μητροπόλεις), δημιουργεί ένα εκρηκτικό μίγμα, το οποίο εξερράγη το Δεκέμβρη. Οι διαφορετικές εκφάνσεις της αντίδρασης στην υποτίμηση και επισφαλαιοποίηση της ζωής συναντήθηκαν στο ξέσπασμα της εξέγερσης. Γι' αυτό, η εξέγερση διαχύθηκε, η φωτιά απλώθηκε και απείλησε να κάψει μεγάλο μέρος της χώρας. Την ώρα που το κράτος παρακαλούσε για φιλειρηνικές και συμβολικές διαμαρτυρίες, οι εξεγερμένοι έψαχναν σε ποια δημόσια κτίρια της γειτονιάς τους θα έκαναν κατάληψη ή επίθεση. Με κάθε τρόπο προσπαθούσαν να δηλώσουν πως ο εχθρός είναι παντού.

1. «Να εκδικηθούμε όχι μόνο για το θάνατο του Αλέξη, αλλά και για τις χιλιάδες ώρες που μας κλέβουν στη δουλειά, για τις χιλιάδες στιγμές που νιώσαμε τον εξευτελισμό στο γραφείο του διευθυντή, τις χιλιάδες στιγμές που πνίξαμε το θυμό μας μπροστά σ' έναν «απαιτητικό», ΜΑΛΑΚΑ πελάτη! Για τα όνειρά μας που γίνανε διαφημίσεις, τις ιδέες μας που γίνανε κυβερνητικές γραμμές και ψήφοι, τη ζωή που φθειρείται διαρκώς, τους εαυτούς μας, που τους βλέπουμε να γίνονται σιγά-σιγά σκιές μέσα σε μια επαναλαμβανόμενη καθημερινότητα...», έγραφαν εκείνες τις ημέρες δύο εργαζόμενοι σε εμπορικό κέντρο της Αθήνας.

‘Είμαστε εικόνα από το μέλλον’ (σύνθημα σε τοίχο)

Ο Δεκέμβρης έχει ιστορική σημασία, γιατί οι πράξεις που τον απαρτίζουν δημιουργούν την ανάγκη για το ξεπέρασμα του περιεχομένου της προλεταριακής κριτικής του κόσμου. Ο Δεκέμβρης είναι η σύγχρονη κρίση της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης, καθώς η σύνθεση των εξεγερμένων και οι πρακτικές τους είναι δείκτες του αδιεξόδου της καπιταλιστικής κοινωνίας. Οι εξεγερμένοι, ανεξάρτητα από το πώς τους αποκαλεί το κεφάλαιο (μαθητές, φοιτητές, νέοι επισφαλείς εργάτες, μετανάστες), είναι οι προλετάριοι των οποίων το μέλλον το κεφάλαιο δε φαίνεται διατεθειμένο να εξασφαλίσει. Η κατάσταση τους, δηλαδή το «no future», είναι η κατάσταση που απειλεί το υπόλοιπο προλεταριάτο και ταυτόχρονα την ίδια τη σχέση κεφάλαιο.

Οι καταστροφικές πρακτικές που χαρακτήρισαν το Δεκέμβρη ήταν κοινωνικοποιημένες και διάχυτες. Αν ήταν ιστορικά δυνατό να συνεχιστούν και να επεκταθούν οι πρακτικές αυτές, τότε θα τίθετο το ζήτημα καταστροφής της σχέσης κεφάλαιο από το προλεταριάτο. Κατ’ αυτήν την έννοια, ο Δεκέμβρης έδειξε τη δυνατότητα καταστροφής του κεφαλαίου στο μέλλον, δηλαδή, αποτέλεσε ρήξη με το ιστορικό παρελθόν των ταξικών αγώνων. Η καταστροφή του κεφαλαίου, δηλαδή η καταστροφή των τάξεων του κεφαλαίου, άρα και του προλεταριάτου, και η παραγωγή νέων άμεσων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των ατόμων είναι ο κομμουνισμός. Η παραγωγή του νέου κόσμου προκαλείται αναγκαστικά από την καταστροφή του παλιού. Εδώ βρίσκεται η εικόνα από το μέλλον που έφερε μέσα του ο Δεκέμβρης: μόνο η καταστροφή κτιρίων, μέσων παραγωγής, δικτύων διανομής, κάθε κατάστασης και τόπου που συντηρεί το κεφάλαιο, μπορεί να δημιουργήσει τις συνθήκες για την αναγκαιότητα του κομμουνισμού. Μόνο όταν η καθημερινή δραστηριότητα δε θα μπορεί να διακριθεί από την εξεγερσιακή δραστηριότητα, θα υπάρξει η δυνατότητα να καταστραφούν οι τάξεις, δηλαδή, η εργασία και η αξία. Μόνο μέσα από την καταστροφή του αστικού τοπίου θα αμφισβητηθεί η διαίρεση του χρόνου σε εργασία και άλλες δραστηριότητες και ο διαχωρισμός του χώρου σε χώρο παραγωγής και χώρο αναπαραγωγής. Όπως έγραψε ο Μαρξ στα Grundrisse το 19^ο αιώνα: «Οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων εμφανίζονται ως σχέσεις μεταξύ πραγμάτων γιατί η ανταλλακτική αξία είναι υλική από τη φύση της». Η καταστροφή της αξίας αναγκαστικά θα ξεκινήσει από την καταστροφή πραγμάτων. Αλλά μόνο αν γενικευθεί αυτή η καταστροφή στο βαθμό που το προλεταριάτο θα πρέπει να βρει τον τρόπο να ζει χωρίς πια να είναι προλεταριάτο, μόνο τότε θα υπάρξει η δυνατότητα του κομμουνισμού. Ο κομμουνισμός δεν είναι «απαλλοτρίωση δημόσιων χώρων» ή «διανομή σε όλους» των προϊόντων που έχουν παραχθεί μέσα στο κεφάλαιο ή «αυτοδιαχείριση» των εργοστασίων που δεν μπορούν να είναι τίποτα άλλο από τόπος παραγωγής αξίας. Όπως δεν μπορεί να είναι μόνο «βία», «αντιπαράθεση με το κράτος», «καταστροφή κτιρίων». Οι νέες σχέσεις είναι η γενίκευση των κομμουνιστικών μέτρων που λαμβάνονται γιατί είναι αναγκαία για τη συνέχιση του αγώνα αλλά και τη συνέχιση της ζωής. Η κομμουνιστικοποίηση είναι η σύνδεση όλων των κομμουνιστικών πρακτικών που πηγάζουν από τις ανάγκες της

σύγκρουσης με το κεφάλαιο, και η γενίκευσή τους μέχρι του σημείου που κάνει αδύνατη κάθε οπισθοδρόμηση· ιστορικό αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι ο κομμουνισμός: όχι η «αυτοδιαχείριση της παραγωγής», αλλά η καταστροφή της διαίρεσης της ζωής σε παραγωγή και αναπαραγωγή. Όχι η «απαλλοτρίωση δημόσιων χώρων», αλλά η καταστροφή της διαίρεσης που επιβάλλει το αστικό τοπίο. Η εξέγερση του Δεκέμβρη έδειξε προς το μέλλον, αλλά σταμάτησε. Το περιεχόμενο του ταξικού αγώνα μετά την εξέγερση μετασηματίστηκε και επέστρεψε στη διεκδίκηση. Κάθε προλεταριακή προσπάθεια στην εξέλιξη της οποίας δεν ταυτίζεται η επιβίωση με τη συνέχιση του αγώνα ενάντια σε κάθε μορφή με την οποία εμφανίζεται το κεφάλαιο, σίγουρα μορφοποιεί εκ νέου τη σχέση κεφάλαιο, αλλά είναι καταδικασμένη να ηττηθεί έχοντας τα κεκτημένα της μέσα στο κεφάλαιο. Η κομμουνιστικοποίηση δεν είναι η υπεράσπιση της οργάνωσης της ζωής με έναν εναλλακτικό τρόπο, η κομμουνιστικοποίηση δεν υπερασπίζεται· *συνεχίζει*. Η κομμουνιστικοποίηση δεν μπορεί να είναι παρά η αυτοκριτική της επανάστασης, δηλαδή, η επανάσταση ενάντια στην επιβράδυνση της (που είναι η αντεπανάσταση)· η επανάσταση μέσα στην επανάσταση.

‘Πίσω στα ίδια; Ούτε με σφαίρες’ (σύνθημα σε τοίχο)

Σε έναν απολογισμό της εξέγερσης του Δεκέμβρη από τη σκοπιά της καταστροφής του κεφαλαίου, έχει σημασία να εξετάσουμε *τι έκαναν* οι εξεγερμένοι προλετάριοι όλων των φύλων,² ποια ήταν *τα όρια* των πράξεών τους και τι έδειξαν ότι *μπορούν* να κάνουν στο μέλλον.

Οι πράξεις που έδειξαν προς τον καινούριο κόσμο, παρά τις αντιφάσεις που υπήρχαν ακόμη και σ’ αυτές, ήταν *οι επιθέσεις στα κτίρια και τα καταστήματα και οι λεηλασίες των εμπορευμάτων, η αντισυνδικαλιστική πρακτική που εκφράστηκε στην κατάληψη της ΓΣΕΕ και οι άγριες επιθέσεις των μαθητών στα αστυνομικά τμήματα*. Οι πράξεις αυτές είναι σημαντικές γιατί βρίσκονται *έξω από κάθε πλαίσιο διεκδίκησης*. Εξίσου σημαντική ήταν η αναλογικά *μεγάλη συμμετοχή των μεταναστών*, γεγονός που δείχνει ότι οι διαιρέσεις ανάμεσα στους προλετάριους αμφισβητούνται μόνο όταν ο αγώνας είναι *ενάντια* στο κεφάλαιο. Λόγω της ιδιαίτερης συνεισφοράς του στο κίνημα του Δεκέμβρη, θα ασχοληθούμε ξεχωριστά με το ρόλο του «αντιεξουσιαστικού χώρου». Επίσης, ξεχωριστά θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της κοινωνικής βίας, λόγω της ειδικής σημασίας του. Το ιστορικό όριο του αγώνα του Δεκέμβρη και οι προοπτικές εξετάζονται στο τελευταίο μέρος του κειμένου.

‘Αυτοί μας ρημάζουν τη ζωή, εμείς θα ρημάξουμε τα πάντα για να πάρουμε τις ζωές μας στα χέρια μας’

(σύνθημα σε τοίχο)

Οι εξεγερμένοι προλετάριοι δε διατύπωσαν κανένα αίτημα, δεν είχαν καμία διεκδίκηση, καθώς *«βιώνουν καθημερινά και, επομένως, γνωρίζουν την άρνηση της κυρίαρχης τάξης να ικανοποιήσει κάθε τέτοιο αίτημα»*, όπως έγραφε μια προκήρυξη που κυκλοφόρησε από κάποιους καταληψίες της ΑΣΟΕΕ. Οι μέρες του Δεκέμβρη έκαναν ξεκάθαρο ότι η κρίση του καπιταλισμού δεν μπορεί παρά να είναι και κρίση της πολιτικής. Οι εξεγερμένοι κατέστρεφαν ή καταλάμβαναν τα κτίρια του κράτους, δη-

2. Στις πρακτικές του δρόμου δυσκολευόταν κανείς να ξεχωρίσει «ανδρικούς» και «γυναικείους» ρόλους. Πολλές γυναίκες συμμετείχαν στις διαδηλώσεις και στις επιθετικές δράσεις. Πέρα απ’ αυτό, οι γυναίκες σε αρκετές περιπτώσεις επιτέθηκαν στους μάτσο αρχηγούς στα αμφιθέατρα, όταν αυτοί προσπαθούσαν να επιβάλουν με τσαμπουκά τις απόψεις τους ή τις τακτικές τους. Άλλωστε, σήμερα ζούμε στην ιστορική φάση του κεφαλαίου στην οποία το φύλο ως κυριαρχία του παραγωγικού κοινωνικού ρόλου (ανδρικού) έναντι του αναπαραγωγικού (γυναικείου) έχει ήδη αμφισβητηθεί μέσα στη σχέση κεφάλαιο, εξαιτίας μεταξύ άλλων και της «ενσωμάτωσης» σ’ αυτή των προηγούμενων αγώνων των γυναικών. Σήμερα, η αναπαραγωγή έχει σε πολύ μεγάλο βαθμό υπαχθεί στο κεφάλαιο και ταυτόχρονα η ταύτιση της γυναίκας με αυτόν τον κοινωνικό ρόλο έχει τεθεί σε αμφισβήτηση. Σήμερα, πλέον, με την πραγματική υπαγωγή των αναπαραγωγικών δραστηριοτήτων στη σχέση κεφάλαιο είναι πραγματικά δυνατή η καταστροφή της σχέσης φύλο, που δε θα είναι παρά μία όψη της καταστροφής της σχέσης κεφάλαιο.

λαδή του συλλογικού καπιταλιστή και μηχανισμού της κοινωνικής αναπαραγωγής, με τον οποίο θα έπρεπε να προσπαθήσουν να έρθουν σε συμβιβασμό σε ένα διεκδικητικό αγώνα. Οι επιθέσεις τους στα κρατικά κτίρια ήταν η απουσία αιτημάτων. «Η απουσία μεταρρυθμιστικών αιτημάτων (και έτσι η απουσία κάθε απόπειρας που θα επέτρεπε τη διαχείριση της διαμαρτυρίας) είναι σίγουρα το πιο σκανδαλώδες στοιχείο – και όχι οι μολότοφ ή οι σπασμένες βιτρίνες», είπε, σωστά, στην ίδια συνέντευξη ο Davis.

Ο μη διαπραγματευτικός χαρακτήρας του Δεκέμβρη αποτελεί ρήξη με το μαζικό και μεγάλο σε διάρκεια φοιτητικό κίνημα των καταλήψεων του 2006-07, το οποίο είναι η άμεση προΐστορία της εξέγερσης, καθώς εκεί εκφράστηκε η ανταρσία ενός συγκεκριμένου κομματιού των νεαρών προλεταρίων, των φοιτητών, το οποίο έχει μεγάλη κοινωνική βαρύτητα στην ελληνική περίπτωση.³ Επρόκειτο για ένα κίνημα ενάντια στο μπλοκάρισμα της αναπαραγωγής της (μελλοντικά) ειδικευμένης εργατικής δύναμης. Το φοιτητικό κίνημα όμως ήταν *διεκδικητικό* (διεκδικούσε καλύτερη θέση στην αγορά εργασίας για τους ειδικευμένους), παρόλες τις αντιφάσεις και τις εσωτερικές συγκρούσεις που υπήρξαν σε αυτό. Εμείς, οι ίδιοι, αποτελώντας κομμάτι εκείνου του κινήματος και αντιμετωπίζοντας την αδυναμία του να επεκταθεί εκτός του πανεπιστημίου, θεωρούσαμε ότι θα μπορούσαν συγκεκριμένα αιτήματα να αποτελέσουν *πολιτικό εργαλείο αμφισβήτησης των διαχωρισμών εντός της εργατικής τάξης*. Καθώς ζούσαμε -από τη θέση του ο καθένας- την επίθεση στις συνθήκες αναπαραγωγής μας (κεντρικό στοιχείο της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης), πιστεύαμε ότι το αίτημα για «κοινωνικό μισθό» θα μπορούσε να παίξει αυτόν το ρόλο και έτσι το συγκεκριμενοποιήσαμε μέσα στο κίνημα σε αίτημα για μισθό για τη φοιτητική εργασία. Το αίτημα αυτό ήταν ένα από τα αιτήματα που εξέφραζαν την αντίσταση της εργατικής τάξης απέναντι στην τάση του κεφαλαίου, στην παρούσα ιστορική του φάση, να μειώνει τον έμμεσο μισθό μέσω της περικοπής κοινωνικών επιδομάτων και να πιέζει ολοένα και περισσότερο για την άμεση υπαγωγή της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης στη μισθωτή σχέση. Σκοπός ήταν να αναδειχθεί ότι οι δραστηριότητες των άμισθων -για διάφορους λόγους- κομματιών της εργατικής τάξης είναι *εργασία*, με την έννοια ότι αναπαράγουν τη σχέση κεφάλαιο. Θεωρούσαμε ότι το αίτημα για κοινωνικό μισθό, θέτοντας το ζήτημα της βελτίωσης της θέσης των φοιτητών, των ανέργων, των γυναικών που δεν εργάζονται, και γενικά των κομματιών που βρίσκονται έξω από τη μισθωτή εργασία, θα είχε ως αποτέλεσμα να μπορούμε *όλοι οι μισθωτοί μαζί* από καλύτερη θέση να αμφισβητήσουμε τη σχέση κεφάλαιο. Έτσι, επιχειρήσαμε να το προωθήσουμε εντός του κινήματος ως *ανατρεπτικό αίτημα* – πρόκειται για μια αντίφαση της οποίας το μέγεθος μόνο μετά το Δεκέμβρη μπορέσαμε να αντιληφθούμε. Είναι γεγονός ότι το αίτημα αυτό δε βρήκε ανταπόκριση, παρά μόνο σε ένα μικρό ριζοσπαστικό κομμάτι του κινήματος των φοιτητών. Η εξέγερση του Δεκέμβρη μας έδειξε το γιατί. Η ύπαρξή της μας έδειξε ότι ο κατακερματισμός του προλεταριάτου έχει ιστορικό χαρακτήρα και δεν μπορούμε να τον αντιμετωπίσουμε τελικά *μόνο* ως αδυναμία ή ήττα της εργατικής τάξης, ακριβώς όπως δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την προηγούμενη

3. Εξαιτίας από τη μια πλευρά της ιδιόμορφης στην Ελλάδα κρατικής διαχείρισης της απασχόλησης και της ανεργίας των νέων μετά τη μεταπολίτευση, η οποία -ελλείψει ανεπτυγμένου δευτερογενούς τομέα- περνούσε σε σημαντικό βαθμό μέσα από το πανεπιστήμιο, και από την άλλη πλευρά της τριανταπεντάχρονης ιστορίας φοιτητικών αγώνων η οποία συντήρησε μια διαρκή εκπαιδευτική κρίση.

ιστορική κατάσταση της εργατικής τάξης, δηλαδή την προηγούμενη μορφή του κεφαλαίου, ως νίκη. Το προλεταριάτο, μετά την ήττα των αγώνων της περιόδου 1960-70 και την αντεπανόσταση, έχει κατακερματιστεί σε *αναγκαστικά* ανταγωνιζόμενες κατηγορίες μισθωτών ή άμισθων κομματιών, καθώς η γενικευμένη συνθήκη που επικρατεί πλέον στην εργασία είναι η *επισφάλεια*. Η γενίκευση της επισφάλειας όμως δεν μπορεί να οδηγήσει στην «ενότητα των επισφαλών εργαζομένων», καθώς οι συνέπειες της επισφάλειας και κυρίως η δυσκολία της αναπαραγωγής τους ως εργαζομένων, επιβεβαιώνουν την ήδη υπαρκτή διάλυση της εργατικής ταυτότητας, η οποία ούτως ή άλλως προκύπτει από το χωροχρονικό κατακερματισμό της παραγωγής που επιφέρει η αναδιάρθρωση. Ο καπιταλισμός, όμως, είναι *σχέση μεταξύ δύο τάξεων* και το πρόβλημα αναπαραγωγής της εργατικής τάξης είναι και πρόβλημα του κεφαλαίου. Η εξέγερση του Δεκέμβρη αποτέλεσε λοιπόν τη *βιωμένη αυτοκριτική* σε εκείνη μας τη στάση, καθώς μας έδειξε ότι ο κατακερματισμός δεν αμφισβητείται με αιτήματα τα οποία επιβεβαιώνουν την προλεταριακή συνθήκη της προηγούμενης ιστορικής φάσης, αλλά σήμερα μπορεί να αμφισβητηθεί αναγκαστικά μόνο τη στιγμή της εξέγερσης: τη στιγμή της έμπρακτης κριτικής της ίδιας της σχέσης κεφάλαιο, δηλαδή της κριτικής της ίδιας της ύπαρξης των προλεταρίων ως εργατικής δύναμης.

Η απουσία αιτημάτων *ήταν* και η επικράτηση στο δρόμο της άτυπης μορφής οργάνωσης, της παρέας ή συμμορίας. Δεν υπήρχαν επίσημα καλέσματα, οι κεντρικές διαδηλώσεις των πρώτων ημερών της εξέγερσης ήταν απλά ο αναγκαίος τόπος συνάντησης των καταστροφικών διαθέσεων των εξεγερμένων προλεταρίων. Αυτό αποτυπωνόταν στην άγρια απλότητα των πανό που αρκούσαν να γράφουν «Δολοφόνοι!», ενώ όσα πανό πολιτικών ή συνδικαλιστικών οργανώσεων υπήρχαν περισσότερο εξέφραζαν την ανάγκη των τελευταίων να πάρουν τις αποστάσεις τους από την δήθεν «τυφλή» και «δίχως προσανατολισμό» βία. Οι πρακτικές των εξεγερμένων οργανώθηκαν στη βάση των άμεσων σχέσεων μεταξύ τους (σχέσεις που ο δρόμος επεκτείνει πέρα από τις προϋπάρχουσες σχέσεις μεταξύ κολλητών) και της κοινής διάθεσης για συγκεκριμένη δράση. Καθώς οι παρέες δεν έχουν γραφεία, δεν εκδίδουν πολιτικά έντυπα και δεν κρατάνε αρχείο είναι καταδικασμένες να χάνονται στην ανωνυμία της ιστορίας, με αποτέλεσμα να είναι πολύ δύσκολο να καταγραφεί η δράση τους. Είναι οι ομάδες «προβοκατόρων» με ανεξέλεγκτη από τα κόμματα δράση, είναι τα στόματα που φωνάζουν ξαφνικά ένα καινούργιο πρωτότυπο σύνθημα, είναι τα στοιχεία που απαρτίζουν το συλλογικό υποκείμενο των «κουκουλοφόρων». ⁴ Οι παρέες δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη των ενεργειών τους, γιατί δεν τις ενδιαφέρει να κερδίσουν πολιτικά κάτι από αυτές: είναι μια αιφνιδιαστική παρουσία που παίζει κυρίαρχο ρόλο σε ένα γεγονός και μετά εξαφανίζεται. Από τους νεαρούς μετανάστες δεύτερης γενιάς που βρέθηκαν στην εξέγερση μέχρι και συλλογικότητες του αντιεξουσιαστικού χώρου, που βασιζόμενες στις άμεσες σχέσεις μεταξύ των μελών τους λειτουργούν στο δρόμο ως παρέες ή συμμορίες ⁵ παρά σαν πολιτικές οργανώσεις, η παρέα ήταν ο αδιαμφισβήτητος πρωταγωνιστής σε οργανωτικό επίπεδο κατά τις πρώτες μέρες της εξέγερσης του Δεκέμβρη.

Η επικράτηση της παρέας ως μορφή οργάνωσης είχε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα: όσο κι αν έψαξε, το κράτος δεν μπόρεσε να

4. Από άρθρο στην Καθημερινή (14/12/2008) σταχυολογούμε κατά το δοκούν: «Ο Στέργιος Κατσαρός θυμάται: «*Η πρώτη μαζική χρήση του μαντιλιού έγινε από αρκετούς από εμάς που στα Ιουλιανά ήμασταν περιφρούρηση της ΕΔΑ (εγώ αργότερα έγινα δόκιμο μέλος του ΚΚΕ). Πετάξαμε τα περιβραχιόνια, φορέσαμε τα μαντίλια και ακολουθήσαμε το αυθόρμητο πλήθος. Και τα φορέσαμε όχι μόνο για να μη μας αναγνωρίσουν οι αστυνομικοί και οι παρακρατικοί, αλλά και για να μη μας αναγνωρίσουν οι δικοί μας οι κομματικοί. Άλλωστε, λίγο μετά, το ΚΚΕ χρησιμοποίησε για μας τον όρο «προβοκάτορες», αν και γνώριζαν στο Κόμμα τι είχε γίνει. Κι όμως τότε πήγαν να μας συνδέσουν με τους κουκουλοφόρους - συνεργάτες των Γερμανών»... Τα μαντίλια στην Ελλάδα επανεμφανίζονται το 1973 στο Πολυτεχνείο σε μεγάλο κομμάτι των εξεγερμένων... Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ιστορία της «αντίστασης από το μη-πρόσωπο» είναι πως αυτή προβλέφθηκε στο νομικό μας σύστημα πολύ νωρίς. Όπως εξηγεί ο Γιάννης Μανωλεδάκης (ομότιμος καθηγητής Νομικής στο ΑΠΘ) «με προσθήκη στο άρθρο 167 του Ποινικού Κώδικα περί «αντίστασης κατά της Αρχής» προβλέφθηκε πως αν ο παρανομών είχε καλύψει ή αλλοιώσει τα χαρακτηριστικά*

βρει πουθενά αντιπροσώπευση των εξεγερμένων και κυρίως δεν μπόρεσε να κατασκευάσει μια τέτοια, ώστε να ανοίξει το δρόμο για την τιθάσευση του κινήματος. Σε κάθε διεκδικητικό κίνημα υπάρχει η οργάνωση εκείνη που εκφράζει και τα όριά του. Για παράδειγμα, μια διεκδικητική απεργία είναι οργανωμένη από ένα συνδικάτο ή ακόμη και από ένα μαχητικό τμήμα των εργατών έξω από το συνδικάτο· και οι δύο αυτές μορφές αναλαμβάνουν σε τελική ανάλυση το ρόλο να εξασφαλίσουν την επιστροφή στη δουλειά (ίσως και ενάντια σε μια μειοψηφία που δεν επιθυμεί να επιστρέψει). Αντίστοιχα, μια διαμαρτυρία για ένα συγκεκριμένο αίτημα οργανώνεται από ένα κόμμα ή έναν πολιτικό χώρο, ο οποίος έχει και το ρόλο καταρχήν να ορίσει το αίτημα, δηλαδή να ορίσει το διακόβευμα του αγώνα σε σχέση με το συγκεκριμένο αίτημα και στη συνέχεια να καθορίσει το περιεχόμενο και τη χρονική στιγμή της νίκης ή της ήττας, δηλαδή του τέλους του αγώνα. Στην περίπτωση του Δεκέμβρη, εμφανίστηκαν κάθε λογής αφομοιωτές που, δίπλα σε εκείνους που καταδίκασαν συλλήβδην την εξέγερση, προσπαθούσαν να πείσουν ότι μόνο η πολιτική διαμαρτυρία και η διεκδίκηση μπορεί να έχει οφέλη και όχι η δήθεν τυφλή βία η οποία βέβαια, παρά την «τύφλα» της, όπως ακόμη και η αριστερά παραδέχεται, εκφράστηκε ενάντια σε καπιταλιστικούς στόχους. Ωστόσο, η επιχείρηση διαμεσολάβησης παρέμεινε αποτυχημένη, καθώς οι διαμεσολαβητές είχαν απέναντί τους εξεγερμένους οι οποίοι, αρνούμενοι το ρόλο τους, δρούσαν σα να μην υπάρχει υλικό «όφελος» γι' αυτούς πια μέσα στον καπιταλισμό.

'Up against the wall motherfuckers!

We've come for what's ours... (τίτλος προκήρυξης)

Όπως σε όλες τις πρόσφατες προλεταριακές εξεγέρσεις (στο Γουάτς το '65, το Ντιρόνι το '67, τη Μπολόνια το '77, το Λος Άντζελες το '92, την Αλβανία το '97, την Αργεντινή το 2001, τη Γαλλία το 2005, τα παραδείγματα είναι πάρα πολλά), έτσι και στην Ελλάδα το Δεκέμβρη, οι προλετάριοι οικειοποιηθήκαν αυτά που έγιναν διαθέσιμα μέσα στο χάος των ταραχών. Ληλασίες έγιναν κατεξοχήν στην Αθήνα, σε μικρότερο βαθμό στη Θεσσαλονίκη και πολύ λιγότερο στην επαρχία. Αποτέλεσαν, μαζί με την απουσία αιτημάτων, το μεγαλύτερο σκάνδαλο του Δεκέμβρη. Οι δημοσιογράφοι και οι πολιτικοί διαμεσολαβητές όλων των αποχρώσεων μπορούσαν πρόσκαιρα να ανέχονται και να «δικαιολογούν» τις επιθέσεις στην αστυνομία και τους βανδαλισμούς, αλλά όχι και την προλεταριακή επίθεση ενάντια στην ατομική ιδιοκτησία. Κι όμως, τίποτα δεν είναι πιο φυσικό από την άμεση απαλλοτρίωση, όταν το θέαμα μοιράζει απλόχερα υποσχέσεις καταναλωτικής ευτυχίας, την ίδια στιγμή που αφαιρούνται από τους προλετάριους τα μέσα για την εκπλήρωση αυτών των υποσχέσεων.

Κυριότερο ρόλο στις λεηλασίες του Δεκέμβρη έπαιξαν οι μετανάστες, αλλά δεν ήταν οι μόνοι που συμμετείχαν. Σε πολλές περιπτώσεις, μαθητές, φοιτητές, αλλά και μεγαλύτερης ηλικίας Έλληνες προλετάριοι επωφελήθηκαν των εκπτώσεων 100% που προσέφερε η αδυναμία του κράτους να προφυλάξει την ατομική ιδιοκτησία. Φυ-

του προσώπου του θα τιμωρείται με ποινή τουλάχιστον δύο χρόνων, ενώ η προβλεπόμενη ποινή για τον αντίστοιχο αλλά χωρίς κάλυψη ή αλλοίωση προσώπου ήταν τουλάχιστον ένα χρόνο. Η μισή... Γιατί άραγε, όταν μάλιστα οι λεγόμενοι «κουκουλοφόροι» εμφανίστηκαν αρκετά χρόνια αργότερα;... Η εξήγηση που δίνει ο Γ. Μανωλεδάκης είναι πως αυτό συνέβη «στο πλαίσιο της μεταφοράς στον ελληνικό ποινικό κώδικα της αντίστοιχης διάταξης του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα όπου ήδη κρινόταν πως ο «κουκουλόφορος» είναι πιο επικίνδυνος, πιο επιρρεπής σε ακραίες συμπεριφορές ως μη αναγνωρισίμος...».

5. Το γεγονός ότι ο «χώρος» έχει κοινωνική περισσότερη παρά πολιτική διάσταση έχει κάποια συγκεκριμένα αποτελέσματα: Μοιάζει με ένα «χωριό» γεωγραφικά απομονωμένο στα Εξάρχεια. Η γκετοποίηση δε δείχνει να ενοχλεί και τόσο, αντίθετα παρουσιάζεται ορισμένες φορές με περηφάνια. Οι «χωρικοί», παρά τις χαώδεις σε πολλές περιπτώσεις πολιτικές διαφορές τους, στα πλαίσια του «αναρχικού πατριωτισμού» σε μεγάλο βαθμό συνυπάρχουν καλύπτοντας αυτές τις διαφορές κάτω από το χαλί.

σικά, το κράτος και τα ΜΜΕ επιχείρησαν τη διαίρεση των εξεγερμένων ανάμεσα σε Έλληνες διαδηλωτές και αλλοδαπούς πλιατσικολόγους. Για αρκετούς από τους μετανάστες στην Αθήνα, αυτός ήταν ο τρόπος συμμετοχής τους στην εξέγερση, καθώς βρήκαν την ευκαιρία, με την αστυνομία απασχολημένη, να απαλλοτριώσουν εμπορεύματα από καταστήματα της γειτονιάς τους. Σε τουλάχιστον δύο περιπτώσεις εμφανίστηκαν δεκάδες από αυτούς ξαφνικά από το πουθενά και άδειασαν τα καταστήματα ενός εμπορικού δρόμου. Σε άλλες περιπτώσεις έγιναν λεηλασίες πίσω από τα οδοφράγματα, σε περιοχές οι οποίες λόγω των συγκρούσεων είχαν απελευθερωθεί προσωρινά από την αστυνομία. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι λεηλασίες ξεκίνησαν στην Αθήνα αμέσως μετά τον πυροβολισμό, το πρώτο βράδυ της εξέγερσης, ενώ από την επόμενη ημέρα λεηλασίες έγιναν και στη Θεσσαλονίκη. Οι επανοικειοποιήσεις περιλαμβάνουν ευρύτατο φάσμα εμπορευμάτων: από τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης (φάρμακα, έπιπλα, ρούχα, καύσιμη ύλη) μέχρι είδη πολυτελείας, κάποια από αυτά προς μεταπώληση. Σε κάποιες περιπτώσεις έγιναν επιθέσεις σε ΑΤΜ με στόχο το «ζεστό» χρήμα, αλλά χωρίς επιτυχία. Αρκετοί «απασχολούμενοι στον κλάδο του εγκλήματος», οι «ποινικοί» στην αργκό, βρήκαν την ευκαιρία να επιτεθούν οργανωμένα σε κοσμηματοπωλεία και άλλα καταστήματα πολυτελείας. Οι εξεγερμένοι, μετά τη λεηλασία, σε πολλές περιπτώσεις κατέστρεφαν τα καταστήματα και τα εμπορεύματα που δεν είχαν πάρει. Έτσι καταλάβαιναν τη γιορτή τους ολοκληρωμένη. Δήλωναν με τις πράξεις τους ότι: ναι μεν σήμερα χρησιμοποιούν τα εμπορεύματα (αποστερώντας τα από την ανταλλακτική τους αξία, στις περισσότερες περιπτώσεις), αλλά από την άλλη δε θέλουν να υπάρχουν αύριο τα καταστήματα.

Η λεηλασία, όμως, όπως κάθε κομμουνιστικό μέτρο που δε γενικεύεται, είναι κι αυτή μια αντιφατική πρακτική. Το πλήγμα που υφίσταται η εμπορευματική σχέση με την αρπαγή του εμπορεύματος μέσα από τη σπασμένη βιτρίνα παραμένει μερικό. Η εμπορευματική σχέση επιβιώνει τελικά μέσα στην ατομική ιδιοποίηση ή τη μεταπώληση του λάφυρου της λεηλασίας. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η εξέγερση έρχεται αντιμέτωπη με τα όριά της. Τα απαλλοτριωμένα αντικείμενα δε γίνονται *χρήσιμα* για τις άμεσες σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών ατόμων, αλλά *αξίες χρήσης* για το κάθε απομονωμένο άτομο ή την κάθε απομονωμένη κοινότητα. Δεν ξέρουμε τι ακριβώς έγινε μέσα στις κοινότητες των μεταναστών. Σίγουρα μπορούμε να φανταστούμε πως γιορτάστηκαν μερικές μέρες εκτός δουλειάς, καθώς η μεταπώληση των απαλλοτριωμένων εμπορευμάτων αφαίρεσε προσωρινά τον εξαναγκασμό της εργασίας. Σίγουρα μπορούμε να φανταστούμε γιορτές με κλεμμένα κρεατικά και ποτά και θορυβώδεις συγκεντρώσεις παρακολούθησης ποδοσφαιρικών αγώνων μπροστά στην «καινούρια» τηλεόραση και στο φρεσκοκλεμμένο τραπεζάκι στο οποίο αυτή ακουμπάει και όχι πια ξεροσταλιάζοντας έξω από τα περίπτερα που «προσφέρουν» τηλεόραση στην πλατεία Βικτωρίας. Αυτές όμως οι γιορτές είναι ατελείς, είναι η επιστροφή στην κανονικότητα. Υπήρξαν βέβαια και περιπτώσεις στις οποίες οι «κλέφτες» μοιράστηκαν στο δρόμο τη λεία τους, αλλά παρέμειναν λίγες, δε γενικεύθηκαν· η πρακτική αυτή ήταν έκφραση της εξεγερσιακής γιορτής και όχι αναγκαιότητα επιβίωσης. Η λεηλασία ως πρακτική θα είναι πραγματικά απελευθερωτική

6. Στο Παρίσι, αλλά και σε άλλες γαλλικές πόλεις, οι δεύτερης και τρίτης γενιάς «μετανάστες» -που στην πραγματικότητα είναι Γάλλοι πολίτες- (μαζί με κάποιους πολύ φτωχούς γηγενείς Γάλλους) ζουν γκετοποιημένοι σε προάστια-υπνωτήρια. Η πολιτική κατασκευής μεγάλων συγκροτημάτων εργατικών πολυκατοικιών έφτασε στο αποκορύφωμά της μεταξύ 1960 και 1975, ώστε να στεγαστεί μια νέα εισροή ξεριζωμένων από τη γαλλική ύπαιθρο και τις πρώην αποικίες. Καθώς αυτές οι πόλεις-υπνωτήρια δε σχεδιάστηκαν παρά μόνο για την ξεκούραση του μισθωτού, όταν η σταθερότητα της εργασίας άρχισε να εξαφανίζεται, πολλοί νέοι γεννημένοι εκεί ξέμεναν να «σκουριάζουν» μπροστά στις εισόδους των πολυκατοικιών, δημιουργώντας έτσι μια εκρηκτική κατάσταση.

μόνο όταν φτάσει στον τελικό προορισμό: στην επανουκιοποίηση του λεηλατημένου από το κεφάλαιο μέλλοντος μας.

‘Αυτές οι μέρες είναι του Αλέξη’ (σύνθημα σε τοίχο)

Η είσοδος των μαθητών στις συγκρούσεις, το πρωί της Δευτέρας 8 Δεκέμβρη, ήταν αυτή που άλλαξε διάσταση στην αναταραχή και την εξάπλωσε στις γειτονιές της Αθήνας και σε πάρα πολλές μικρές επαρχιακές πόλεις. Στις άγριες επιθέσεις μαθητών σε δεκάδες αστυνομικά τμήματα συμμετείχαν φυσικά και πολλοί μαθητές που ήταν μετανάστες δευτέρας γενιάς. Εξαιτίας της αδυναμίας του κράτους να προωθήσει μια πλήρως διαχωριστική εκπαίδευση (Έλληνες και μετανάστες μαθητές κάθονται στο ίδιο θρανίο, σε πολλές περιπτώσεις) και της απουσίας ενός πολεοδομικού αποκλεισμού των μεταναστών αντίστοιχου των γαλλικών πόλεων,⁶ αυτή η γενιά μεταναστών αλληλεπιδρά με τους ντόπιους μαθητές, καθώς οι συνθήκες ζωής πολλών ντόπιων και μεταναστών νέων συγκλίνουν. Το γεγονός αυτό εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την από κοινού παρουσία τους στην αναταραχή του Δεκέμβρη.

Οι μαθητές ήταν φυσικά αυτοί που βίωσαν περισσότερο απ’ όλους τη δολοφονία του 15χρονου ως δολοφονία ενός δικού τους. Είναι ξεκάθαρο ότι αυτοί οι μαθητές ξέρουν πολύ καλά τι τους περιμένει στο μέλλον.⁷ Οι δηλώσεις του δικηγόρου υπεράσπισης του δολοφόνου μπάτσου περί δικαίου θανάτου του παιδιού, όπως και η ίδια η επιλογή του συγκεκριμένου ατόμου από το κράτος για το ρόλο της υπεράσπισης του δολοφόνου, αποτελούν επίσημη δήλωση του κράτους: η ενσωμάτωση πλέον γίνεται με κατασταλτικούς/πειθαρχικούς όρους. Ο κίνδυνος για τη ζωή κάθε προλετάριου αποτελεί κανονικότητα. Οι μαθητές, πέρα από την πίεση της οικογένειας, βιώνουν την εντεινόμενη επιχείρηση πειθάρχησης και εξορθολογισμού των μηχανισμών διαλογής/αποκλεισμού (με το νόμο «ενάντια στην κουκουλοφορία», την επίθεση στις νεανικές υποκουλτούρες και τους συνεχείς ελέγχους στο δρόμο από τους μπάτσους, καθώς και με μια σειρά εκπαιδευτικών νόμων ή προτάσεων - τελευταία παραδείγματα: η βάση του 10 ως προϋπόθεση εισόδου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η πρόταση για υποχρεωτική στράτευση στα 18). Το φοιτητικό κίνημα του 2006-2007 και η απεργία έξι εβδομάδων των δασκάλων αποτελούν τις πιο σύγχρονες εκφράσεις της αναταραχής στον χώρο της εκπαίδευσης, οι οποίες είχαν σαν αποτέλεσμα την εκ νέου ανάδυση από το 2006 των «συνήθων» καταλήψεων σχολείων, πολλές φορές χωρίς ιδιαίτερα αιτήματα.⁸ Οι μαθητές δείχνουν ότι δε γουστάρουν να είναι μαθητές και με τις καταλήψεις μειώνουν έμμεσα τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.

Η συγκεκριμένη πρακτική των μαθητών στην εξέγερση είναι αυτή που ανακοινώνει ότι η κρίση αναπαραγωγής του καπιταλιστικού συστήματος είναι ήδη εδώ. Οι Έλληνες μαθητές (ανεξαρτήτως στρώματος της εργατικής τάξης από το οποίο προέρχονται) είναι βέβαιοι ότι οι συνθήκες της ζωής τους θα είναι χειρότερες από εκείνες της ζωής των γονιών τους. Οι μελλοντικοί εργαζόμενοι/άνεργοι, γνωρίζοντας ότι προορίζονται να γίνουν η πλήρως αναλώσιμη εργατική δύναμη στο μέλλον, αρνούνται μέσα στην εξέγερση το μαθη-

7. «Όταν τον ρώτησα γιατί πηγαίνει στις διαδηλώσεις, μου είπε «γιατί μας πιέζουν, στο σχολείο, στο σπίτι, στο φροντιστήριο και τώρα η αστυνομία προβολεί και σκοτώνει όποιον κονιέται». (Καθημερινή, 14/12/2008). Το πώς έχουν διαμορφωθεί οι διαθέσεις ενός μεγάλου κομματιού των ανηλικών μπορούμε να το δούμε στο εξής απόσπασμα προκήρυξης μαθητών: «Δουλεύουμε εμείς για να τρώνε αυτοί. ΦΤΑΝΕΙ ΠΙΑ αυτοί με την κοιλιά κι εμείς με την πείνα. Πού είναι η ισότητα για την οποία μιλάει η ΔΗΘΕΝ δημοκρατία τους; 600 ευρώ βασικός; Αυτό είναι η ισότητα τους και οι ίσες ευκαιρίες τους; ΤΑ 600 ΕΥΡΩ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΚΑΙΝΕ. Θα είναι το προσάναμμα για το κάψιμο του κόσμου σας ρε καθίκια!!».

8. Οι μαθητικές καταλήψεις χωρίς πραγματική αιτηματολογία ήταν επίσης συνηθισμένη πρακτική καθόλη τη δεκαετία του '90, μετά το μεγάλο μαθητικό κίνημα του 1990-91. Αυτή η «ευχάριστη συνήθεια» των μαθητών διακόπηκε στα τέλη της δεκαετίας, καθώς το κράτος αντεπιτέθηκε με την εκπαιδευτική αναδιάρθρωση Αρσένη. Απ’ ό,τι αποδείχτηκε όμως, μόνο προσωρινά.

τικό ή φοιτητικό τους ρόλο, *στο παρόν*. Τις πρώτες ημέρες της εξέγερσης, οι μαθητές κυκλοφορούσαν σε ομάδες στο κέντρο και τις γειτονιές των πόλεων, κυριολεκτικά *ψάχνοντας* την αστυνομία. Όταν την έβρισκαν, επιτίθονταν μέχρι να κουραστούν. Έμεναν με θράσος σε απόσταση αναπνοής από τους μπάτσους, διακινδυνεύοντας τη σύλληψη ή τον ξυλοδαρμό. Ήταν κυριολεκτικά *ανεξέλεγκτοι*. Η απουσία διεκδίκησης εκφράστηκε με το καταστροφικό ξέσπασμα ενάντια στα αστυνομικά τμήματα, μια πρακτική «αναβαθμισμένη» σε σχέση με την κατάληψη των σχολείων. Ίσως, ο συνδυασμός της πλήρους απουσίας αιτημάτων και η ένταση της βίας ενάντια στο κράτος τις πρώτες ημέρες της εξέγερσης είναι και ο λόγος για τον οποίο δε γενικεύτηκαν στη συνέχεια οι καταλήψεις στα σχολεία. Καθώς η πρακτική τους έμεινε περιορισμένη στους ίδιους και δε γενικεύτηκε, η ορμή τους υποχώρησε και ήταν δύσκολο να επιστρέψουν στην πιο συνηθισμένη πρακτική του «να χάσουμε μάθημα» μετά από όσα έκαναν έξω από το σχολείο.

‘Αυτές οι μέρες είναι και δικές μας’

(από προκήρυξη Αλβανών μεταναστών)

Η ταυτόχρονη εξεγερτική δράση ελλήνων επισφαλών προλεταρίων και μεταναστών, στους οποίους το κεφάλαιο επιβάλλει την επισφάλεια με τους πιο κτηνώδεις όρους, ξεπέρασε τις εθνικές, φυλετικές και θρησκευτικές διαιρέσεις, οι οποίες είχαν εμφανιστεί στη Γαλλία το 2005 και το 2006, και αποτελεί εξέλιξη ιστορικής σημασίας. Η πρώτη γενιά των βαλκάνιων μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '90 δε συμμετείχε στην εξέγερση· σε γενικές γραμμές οι μετανάστες αυτοί έχουν ενσωματωθεί σε κάποιο βαθμό στην ελληνική κοινωνία.⁹ Ο ρόλος που ήταν προορισμένοι να παίξουν, ήταν, αφενός να υποκαταστήσουν το υποτυπώδες κοινωνικό κράτος (ανέλαβαν μέρος των αναπαραγωγικών εργασιών, όπως τη φροντίδα βρεφών και ηλικιωμένων, με πολύ μικρές αμοιβές) την ώρα που το κεφάλαιο επιτίθετο στον άμεσο και έμμεσο μισθό του ντόπιου προλεταριάτου και αφετέρου να αποτελέσουν, με τους πολύ χαμηλούς μισθούς τους, μοχλό πίεσης για ολόκληρη την ελληνική εργατική τάξη. Είναι ενταγμένοι σε μεγάλο βαθμό στη «μαύρη» οικονομία που τους εξασφαλίζει κάποιο μίνιμουμ επιβίωσης, ίσως σε κάποιες περιπτώσεις και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από αυτές που είχαν στις χώρες προέλευσης τους. Αντίθετα, τα παιδιά τους, που ξεκίνησαν τη ζωή τους σ' αυτή τη χώρα, βιώνουν ένα νέο αδιέξοδο: η ζωή τους το πολύ να είναι αντίστοιχη των γονιών τους, κάτι που αποτελεί αιτία εξέγερσης για αυτή τη γενιά.¹⁰ Αυτοί οι νεαροί μετανάστες πηγαίνουν στο σχολείο και παρόλο που, όπως γράψαμε παραπάνω, δεν είναι εντελώς διαχωρισμένοι από τον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό, βιώνουν το ρατσισμό και την υποτίμηση και γνωρίζουν ότι αυτοί είναι οι πρώτοι για τους οποίους η σκάλα της κοινωνικής ανόδου είναι μπλοκαρισμένη. Πέρα από τη συμμετοχή έφηβων μεταναστών από τα Βαλκάνια στις επιθετικές διαδηλώσεις των μαθητών στις γειτονιές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, παρέε-συμμορίες μεταναστών μαθητών κατέβηκαν και στις κεντρικές διαδηλώσεις της Δευτέρας 8 Δεκέμβρη. Από τις πρακτικές τους φάνηκε ότι δεν είχαν ιδιαίτερη διάθεση να συγκρουστούν με τους μπάτσους.

9. Το γεγονός αυτό φαίνεται και από τη στάση που τηρούν σήμερα αρκετοί από αυτούς απέναντι στους «χωρίς χαρτιά». Όσο κι αν είναι παράδοξο να ακούει κανείς Αλβανούς να ζητούν (σε άπταιστα ελληνικά) να φύγουν οι «ξένοι», πρέπει να αντιμετωπιστεί αυτή η εξέλιξη στα πλαίσια της ιστορικής δυναμικής του κεφαλαίου στην Ελλάδα και όχι με ηθικούς ή ιδεολογικούς όρους.

10. Μετανάστες μας διηγήθηκαν για τη σύγκρουση ανάμεσα σε έφηβους και τους γονείς τους, σχετικά με το αν θα έπρεπε οι πρώτοι να συμμετέχουν στις διαδηλώσεις ή όχι.

Στόχος τους ήταν κυρίως τράπεζες και δημόσια κτίρια, ενώ κάποιοι από αυτούς δεν έχασαν την ευκαιρία να λεηλατήσουν καταστήματα.

Στην Αθήνα, στις ταραχές συμμετείχαν, επίσης, οι πιο νεοφερμένοι και εξαθλιωμένοι μετανάστες που ζουν στις γειτονιές-γκέτο του κέντρου, οι υπεράριθμοι/αποκλεισμένοι: Αφγανοί, Πακιστανοί και Αφρικανοί. Αυτοί οι προλετάριοι συμμετείχαν στις συγκρούσεις του κέντρου, γύρω από τις γειτονιές που μένουν, κατά τις πρώτες ημέρες της εξέγερσης του Δεκέμβρη και λεηλάτησαν πολλά καταστήματα με την πρώτη ευκαιρία. Επίσης, αρκετοί από αυτούς συμμετείχαν στην επίθεση στο αστυνομικό τμήμα της Ομόνοιας (για το οποίο έχουν δημοσιοποιηθεί πολλά περιστατικά κακοποίησης μεταναστών).

Φυσικά, η συνύπαρξη των διαφόρων προλεταριακών κομματιών και των πρακτικών τους δεν ήταν παντού αρμονική. Από την πρώτη μέρα, αρκετοί μετανάστες προηπλακίστηκαν στην προσπάθεια τους να λεηλατήσουν. Επίσης, στην κατάληψη του Πολυτεχνείου στην Αθήνα, στην οποία συμμετείχαν πολλοί μετανάστες μετά το ξέσπασμα των πρώτων ημερών, οι συγκρούσεις μεταξύ κάποιων αναρχικών και των μεταναστών πάνω στο θέμα αυτό ήταν σφοδρές. Δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις, οι αντιπαραθέσεις σχετικά με τις λεηλασίες έγιναν την ώρα των συγκρούσεων με την αστυνομία, καθώς κάποιοι από τους απαλλοτριωτές δε βοηθούσαν στη διατήρηση της σύγκρουσης, χάρη στην οποία μπορούσαν να πάρουν ό,τι έπαιρναν. Κάποιοι μάλιστα από τους συμμετέχοντες στις συγκρούσεις, αντί να καβατζώνουν τα εμπορεύματα, τα πετούσαν στη φωτιά, υπογραμμίζοντας τη χρησιμότητα που έπρεπε να έχουν εκείνη τη στιγμή. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, οι αντιπαραθέσεις για τις λεηλασίες εμφανίστηκαν και αλλού χωρίς να τίθεται θέμα στήριξης της σύγκρουσης (όπως για παράδειγμα τη Δευτέρα 8 Δεκέμβρη). Αντί οι συγκεκριμένοι «αναρχικοί» που τα έβαλαν με τους «κλέφτες» να βοηθήσουν στην απαλλοτρίωση εμπορευμάτων όσους τα είχαν ανάγκη, υπερασπίστηκαν την «πολιτική καθαρότητα» των γεγονότων, δηλαδή σκέφτονταν και δρούσαν *ήδη* με γνώμονα την εικόνα που θα υπάρχει γι' αυτούς μετά το τέλος της εξέγερσης.

Η απάντηση του κράτους στη συμμετοχή μεταναστών στην εξέγερση ήταν η αναμενόμενη: αύξηση της καταστολής, επιχειρήσεις σκούπα, απελάσεις και σχέδιο για δημιουργία στρατοπέδων συγκέντρωσης. Ταυτόχρονα όμως το μεταναστευτικό κύμα μεγεθύνεται και το ελληνικό κράτος έρχεται αντιμέτωπο με πλήθη υπεράριθμων προλεταρίων που αναγκαστικά περνάνε από την Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Ο συνδυασμός της ασφυκτικής κατάστασης στην οποία έχουν περιέλθει οι «χωρίς χαρτιά» μετανάστες και της εμπειρίας τους από τη συμμετοχή τους στα γεγονότα του Δεκέμβρη θα παίξει μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση των ταξικών αγώνων στην Ελλάδα στο άμεσο μέλλον.¹¹

11. Η οργισμένη απάντηση εκατοντάδων μεταναστών στην Αθήνα με τις διαδηλώσεις στις 21 και 22 Μαΐου, όπου έλαβαν χώρα εκτεταμένες συγκρούσεις με την αστυνομία («Η πρώτη ανοιχτή σύγκρουση ΕΛ.ΑΣ. - μεταναστών» ήταν ο τίτλος σχετικού άρθρου της Καθημερινής) και καταστροφές (δεκάδες αυτοκίνητα και κάμποσες τράπεζες και καταστήματα σπασμένα), δεν είναι αποτέλεσμα της ηλιθιότητας ενός ακόμη ασήμαντου μπάτσου που αποφάσισε να σκίσει ένα μουσουλμανικό προσευχητάρι, ούτε της θρησκευτικής ιδεολογίας των μουσουλμάνων μεταναστών (η οποία φυσικά είναι υπαρκτή), όπως προσπαθεί να μας πείσει το θέαμα. Είναι ενδεικτικό ότι ο Σύνδεσμος Μουσουλμάνων Ελλάδας καταδίκασε τις ταραχές, δηλώνοντας ότι τα επεισόδια προσχεδιάστηκαν από ακραία στοιχεία και καλώντας όσους μουσουλμάνους επιδιώκουν τους βανδαλισμούς να εγκαταλείψουν την Ελλάδα. Η προσπάθεια του ελληνικού κράτους να δαιμονοποιήσει τους «χωρίς χαρτιά» και να στρέψει τη δυσαρέσκεια των κατώτερων στρωμάτων του ελληνικού προλεταριάτου και των μικροαστών εναντίον τους είναι οφθαλμοφανής και φυσικά πατάει στην υλική συνθήκη της αναγκαστικής για την επιβίωση παραβατικής συμπεριφοράς τους.

‘Γενική Συνέλευση Εξεγερμένων Εργατών’

Η κατάληψη του κτιρίου της ΓΣΕΕ εξέφρασε με αντιφατικό τρόπο τη δύναμη και το όριο της εξέγερσης. Παρότι η αρχική πρωτοβουλία ανήκει σε συνδικαλιστές βάσης (με πρωταγωνιστή το σωματείο βάσης των οδηγών δικύκλου), οι οποίοι μέσα στην κοινωνική αναταραχή αναγνώρισαν την ευκαιρία να ενδυναμωθούν τα συνδικάτα τους με μια «θεαματική» ενέργεια, η κατάληψη εξέφρασε την ανάγκη των εξεγερμένων προλεταρίων να «φτάσει» η εξέγερση στους χώρους εργασίας. Η ίδια ανάγκη για εξάπλωση της εξέγερσης εκφράστηκε τις προηγούμενες ημέρες με τις καταλήψεις δημαρχείων και άλλων δημόσιων κτιρίων στις γειτονιές/ συνοικίες και σε κάποιες επαρχιακές πόλεις.

Έτσι, από την αρχή της κατάληψης του κτιρίου της ΓΣΕΕ, απέναντι στους συνδικαλιστές βάσης, υπήρξε μια ριζοσπαστική τάση επισφαλών και «σταθερών» προλεταρίων, οι οποίοι έβλεπαν μέσα σ’ αυτήν την κατάληψη τη μόνη δυνατότητα που απέμενε να θιχτεί ο παραγωγικός τομέας με εξεγερσιακούς όρους καθώς δεν είχε εκδηλωθεί κάποια άλλη σημαντική απεργία μετά τις 10/12 που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κάτι τέτοιο. Φυσικά, και οι δύο τάσεις επιτέθηκαν στον κύριο γραφειοκρατικό συνδικαλιστικό φορέα των εργαζομένων στην Ελλάδα, αλλά η ταύτιση τους ήταν μόνο μέχρι εκεί.¹² Ενάντια στο ίδιο το περιεχόμενο της εξέγερσης, οι υπέρμαχοι του αυτόνομου συνδικαλισμού υπεραμύνθηκαν της *εργατικής* ταυτότητας της κατάληψης και επιχειρήσαν χωρίς επιτυχία να υποτιμήσουν τους μη-εργαζόμενους εξεγερμένους μέσα στο εγχείρημα. Η (αντιφατική) σύνθεση των δύο αντιτιθέμενων τάσεων κατακτήθηκε στην ονομασία του εγχειρήματος ως Γενικής Συνέλευσης *Εξεγερμένων Εργατών*.

Η ίδια η κατάληψη της ΓΣΕΕ –όπως και οι αντιφάσεις που εμφανίστηκαν μέσα στις καταλήψεις στις γειτονιές– ανέδειξαν *την αδυναμία επέκτασης της εξέγερσης*. Από το κατελημμένο κτίριο της ΓΣΕΕ *πέρασαν* λίγες χιλιάδες εργαζομένων και ανέργων, ενώ πάνω από πεντακόσια άτομα εμφανίζονταν στις συνελεύσεις της κατάληψης. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι έστω ένα μικρό κομμάτι αυτών των προλεταρίων πλαισίωσε το εγχείρημα, έστω προτείνοντας συγκεκριμένες δράσεις σε χώρους εργασίας. Η παρουσία των περαστικών είχε διερευνητικό χαρακτήρα και δεν ενεπλάκησαν ενεργά σε μία διαδικασία την οποία πολλοί από αυτούς αντιλήφθηκαν ως συνδικαλιστική, ως μια συζήτηση δηλαδή πάνω σε πιθανές διεκδικήσεις της εργατικής τάξης και τρόπους προώθησής τους. Ακριβώς όμως επειδή η κατάληψη δεν είχε αιτήματα (πέρα από το αίτημα της απελευθέρωσης των συλληφθέντων της εξέγερσης), αυτή η αντίφαση οδήγησε τη συζήτηση σε πολλές περιπτώσεις στο χάος. Επίσης, οι παρεμβάσεις σε εργασιακούς χώρους που οργανώθηκαν τελικά (στα call centers και σε μια εταιρία δημοσκοπήσεων) δεν κατάφεραν να πετύχουν το στόχο τους, δηλαδή το μπλοκάρισμα της παραγωγής.

Η κατάληψη του κτιρίου της ΓΣΕΕ διήρκεσε πέντε μέρες. Κάποιοι συνδικαλιστές βάσης, από τη δεύτερη μόλις μέρα,¹³ προσπαθούσαν συνεχώς να μπλοκάρουν τη συνέχιση του εγχειρήματος, ενάντια στην ανάγκη των περισσότερων καταληψιών να συνεχιστεί μια κατάληψη *χωρίς κανένα συνδικαλιστικό/διεκδικητικό στόχο*. Είναι αξιοσημείωτο, πάντως, ότι μέσα σ’ αυτή τη σύγκρουση, υπήρξαν σύντροφοι που είναι

12. Σε εκδήλωση που οργανώθηκε μέσα στην κατελημμένη ΓΣΕΕ, με θέμα «1918-2008: Η ΓΣΕΕ 90 χρόνια ενάντια στους εργατικούς αγώνες», έγινε πολύ σκληρή κριτική σ’ αυτόν το γραφειοκρατικό φορέα. Ωστόσο, οι ισηγητές εξέφρασαν διαφορετικές στάσεις σχετικά με τον ίδιο το συνδικαλισμό.

13. Η προπαρασκευαστική συνέλευση της κατάληψης της ΓΣΕΕ είχε αποφασίσει τουλάχιστον στον δύο μέρες κατάληψης και επανεκτίμηση της κατάστασης. Όπως αποδείχθηκε, κάποιοι από τους συνδικαλιστές είχαν προσχεδιάσει μια διήμερη κατάληψη, που θα έκλεινε τη δεύτερη μέρα με την 24ωρη απεργία που είχε κηρύξει το σωματείο βάσης των οδηγών δικύκλου.

και συνδικαλιστές βάσης οι οποίοι υπερασπίστηκαν την αντισυνδικαλιστική πρακτική της συνέχισης μιας κατάληψης χωρίς αιτήματα, και παρέμειναν στο εγχείρημα. Αυτό το γεγονός δείχνει δύο πράγματα: πρώτον, ότι στις κρίσιμες ιστορικές στιγμές καταργείται στην πράξη η κάθετη οριοθέτηση των τάσεων του κινήματος με βάση τις πολιτικές ταυτότητες· δεύτερον, ότι οι τάσεις αυτές, καθώς βρισκόμαστε στα αρχικά στάδια της ανάδυσης του συνδικαλισμού βάσης, δε συγκροτούν συμπαγείς πόλους μέσα στο κίνημα. Ακριβώς επειδή πρόκειται για μια σύγκρουση πολύ ουσιαστική, που θα εμφανιστεί πιο έντονα στο μέλλον, σημασία έχει η ύπαρξη της και όχι πόσο συμπαγή ήταν τα στρατόπεδα που την έφεραν σε πέρας.

Την τελευταία ημέρα της κατάληψης πραγματοποιήθηκε η πρώτη εκδήλωση αλληλεγγύης στους συλληφθέντες της εξέγερσης. Από αυτήν ουσιαστικά περάσαμε, στην Αθήνα, στη φάση των «μετεξεγερσιακών εγχειρημάτων», καθώς προέκυψε από τις εκατοντάδες των συμμετεχόντων η «συνέλευση αλληλεγγύης στους συλληφθέντες της εξέγερσης», που έδρασε στη συνέχεια για περίπου δύομισι μήνες πριν εκφυλιστεί. Το άλλο σημαντικό μετεξεγερσιακό εγχείρημα στην Αθήνα, το οποίο προέκυψε από την απόπειρα δολοφονίας της Κ. Κούνεβα, επίσης σχετίζεται με την κατάληψη της ΓΣΕΕ, καθώς οι περισσότεροι συμμετέχοντες συναντήθηκαν και στην κατάληψη αυτή. Η συγκρουσιακή συνύπαρξη της συνδικαλιστικής με την αντισυνδικαλιστική τάση εμφανίστηκε ακόμη πιο ξεκάθαρα μέσα σε αυτό το εγχείρημα. Στις καταλήψεις των Εργατικών Κέντρων που έγιναν αργότερα στην Πάτρα, τη Θεσσαλονίκη και σε άλλες επαρχιακές πόλεις, κυριάρχησε η συνδικαλιστική τάση, πράγμα αναπόφευκτο μετά το τέλος της εξέγερσης.

‘Βία στη βία της εξουσίας’ (παλιό σύνθημα)

Στις διαδηλώσεις του Δεκεμβρη πολύ περισσότεροι προλετάριοι πήραν μέρος στις συγκρούσεις απ’ ότι σε κοινωνικά κινήματα του παρελθόντος. Στις ιστορικές συνθήκες της εξέγερσης τα άμεσα χρησιμοποιήσιμα όπλα είναι αυτοσχέδια και συνήθως χρησιμοποιούνται υλικά που βρίσκουν οι άνθρωποι γύρω τους και μετασχηματίζουν τη χρήση τους. Η πέτρα είναι κομμάτι του πεζοδρομίου και όντως το πεζοδρόμιο είναι που γράφει ιστορία. Οι επιθέσεις που δέχθηκαν από την πρώτη μέρα της εξέγερσης οι μπάτσοι από τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών, το νερό, οι γλάστρες, τα ξύλα και τα αντικείμενα κάθε είδους που έπεφταν από τον ουρανό στο κεφάλι τους, εξέφρασαν ένα αυξημένο επίπεδο κοινωνικοποίησης της προλεταριακής βίας. Οι συγκρούσεις με την αστυνομία που έγιναν κατά τη διάρκεια της εξέγερσης εξέφραζαν το μίσος και την οργή ενάντια στον πιο προφανή εκφραστή της πραγματικότητας στο σύνολό της και όχι μόνο στους «εν δυνάμει δολοφόνους παιδιών». Η μορφή του σύγχρονου κράτους που αντιστοιχεί στη σημερινή πραγματικότητα της ταξικής σχέσης είναι η κατασταλτική μορφή: η αστυνομία. Αυτό συμβαίνει γιατί έχει καταστεί ιστορικά ιδιαίτερα δύσκολο για το κράτος να επιτελέσει το ρόλο του φορέα της κοινωνικής αναπαραγωγής με άλλους όρους πέρα από την καταστολή. Το σύγχρονο κράτος ασφάλειας είναι προορισμένο να επιτελέσει μια συγκεκρι-

μένη λειτουργία κοινωνικής αναπαραγωγής: αυτή της πειθάρχησης, της ωμής βίαιης προσπάθειας επιβολής της γενίκευσης μιας κατάστασης ακόμη πιο επώδυνης από αυτής του «σταθερού» μισθωτού εργάτη. Πρόκειται για την επιβολή και διαχείριση της συνθήκης του υπεράριθμου προλετάριου, του ατόμου που βρίσκεται συνεχώς στο σύνορο μεταξύ εργασίας και ανεργίας, μεταξύ μέλλοντος και αδιεξόδου, μεταξύ κοινωνικής ζωής μέσα στην εργασία ή του χάους έξω από αυτήν. Η εργατική δύναμη δεν τοποθετείται αυτόματα στη θέση που απαιτεί η διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου· πρέπει να πειθαρχηθεί.

Η κοινωνική βία, το επίπεδο και το περιεχόμενο της, είναι πάντα έκφραση της ήδη υπάρχουσας κατάστασης της ταξικής πάλης. Μια απεργία που μπλοκάρει την παραγωγή ή μια πορεία που μπλοκάρει την κυκλοφορία των εμπορευμάτων ή μια κατάληψη του πανεπιστημίου από φοιτητές δεν είναι «ειρηνικές διαμαρτυρίες»· ο ορισμός αυτός, που δίνεται από το κράτος, εκφράζει απλώς το συσχετισμό των δυνάμεων μέσα σ' έναν υπαρκτό πόλεμο που τον ζούμε κάθε μέρα: τον ταξικό πόλεμο. Όταν το κράτος λέει ειρηνικές ενέργειες εννοεί ανεκτές. Η ανεκτικότητα του κράτους έχει ως μονάδα μέτρησης τη βιαιότητα της καταστολής που ούτως ή άλλως ασκεί ενάντια σε κάθε κοινωνική κίνηση. Η ανεκτικότητα σε ορισμένες προλεταριακές πρακτικές είναι η άλλη όψη του φόβου απέναντι σε άλλες που αποσταθεροποιούν περισσότερο την κυριαρχία του κεφαλαίου. Έτσι, στην παρούσα ιστορική φάση, την ώρα που καίγονται οι πόλεις, η πορεία χωρίς συγκρούσεις ονομάζεται ειρηνική. Όταν υπάρχει ο κίνδυνος γενικευμένης κοινωνικής ανάφλεξης, μια μεμονωμένη κλαδική απεργία μοιάζει για το κεφάλαιο παράδεισος. Αυτή η κατάσταση όμως εξαρτάται από πολλές παραμέτρους της ταξικής πάλης. Στο παρελθόν έχουμε ζήσει πολλές φορές την αστυνομία να επιτίθεται χωρίς να χρειάζεται τη βία ως άλλοθι. Έχουμε δει την αστυνομία να επιτίθεται σε δασκάλους που δεν κρατούν ούτε καν τα όπλα του δρόμου, να ξυλοκοπά συνταξιούχους που κρατάνε κουλούρια ή ακόμα και περαστικούς που με την παρουσία τους και μόνο *ενδυναμώνουν κοινωνικές πρακτικές* του δρόμου που το κράτος πρέπει να διατηρεί στο περιθώριο.

Από την άλλη πλευρά, είναι προφανές ότι μια πορεία (όπως αυτές του ΚΚΕ) που αποκηρύσσει την κοινωνική βία και προσπαθεί να περιφρουρηθεί απ' αυτήν, αποκηρύσσει την ιστορική της δυνατότητα να αναβαθμιστεί ως έκφραση σύγκρουσης και κατ' αυτόν τον τρόπο *συνεργάζεται ήδη με την αστυνομία*. Και αν στην πρακτική του ΚΚΕ η συνεργασία με την αστυνομία είναι *επαρκής αλλά έμμεση*, η πρακτική που δυστυχώς ακολούθησαν κάποιοι μαθητές με καθιστικές διαμαρτυρίες μέσα στο προαύλιο της Βουλής (φροντίζοντας να μην μπλοκάρουν απολύτως τίποτα) και μοίρασμα λουλουδιών στους μπάτσους ήταν *ανεπαρκής αλλά άμεση συνεργασία με την αστυνομία*.

Στον αντιεξουσιαστικό χώρο, λόγω της ιστορικής εξοικειώσής του με τις βίαιες αντιπαραθέσεις με τους μπάτσους και τις καταστροφές, είναι αρκετά διαδεδομένη η άποψη ότι το ζήτημα είναι να «εμφυτευθεί» η βία του δρόμου στην κοινωνική κίνηση, μέσω της παραδειγματικής δράσης. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση του Δεκέμβρη, η βία χρησιμοποιήθηκε με πρωτοφανή ευκολία. Το ζήτημα της βίαιης πρωτοπορίας δεν τέθηκε πρακτικά όταν βρέθηκαν μαζί στο δρόμο οι «πρωτοπόροι» και οι πρωτάρηδες, παρά μόνο στο μυαλό των πρωτο-

πόρων ως αίσθηση ότι «η εξέγερση μας έχει ξεπεράσει». Όπως είπε ένας σύντροφος σε μια λαϊκή συνέλευση «όλοι ήξεραν ότι η κατάσταση είναι για δακρυγόνα». Δε χρειάστηκε να προωθηθεί η βία. Υπήρχε ήδη στην κοινωνική δυναμική. Φυσικά, πάντοτε υπάρχουν ριζοσπαστικές προλεταριακές μειοψηφίες μέσα στους κοινωνικούς αγώνες. Ιστορικά, όμως, κάθε δράση μιας τέτοιας μειοψηφίας γίνεται πλειοψηφική πρακτική ενός αγώνα όταν είναι απόρροια των αναγκών του αγώνα. Αν δε γενικευτεί, περιθωριοποιείται και τείνει να γίνει φετίχ, κάτι ξένο από το επίπεδο του αγώνα. Στην οπισθοχώρηση της εξέγερσης εμφανίζεται αναγκαστικά η απόσταση ανάμεσα στις βίαιες πολιτικές πρακτικές ομάδων ή παρεών ριζοσπαστών και την επιστροφή του κοινωνικού στην κανονικότητα. Για κάποιες τάσεις, όσο τα μέσα τους διαχωρίζονται από τις ανάγκες του κοινωνικού κινήματος, τόσο περισσότερο τα μέσα επιβάλλονται ως σκοπός. Η λογική της «εξέγερσης παντού και πάντα» έχει ανιστορικό χαρακτήρα, όπως κάθε λογική πρωτοπορίας που περιφρονεί το γεγονός ότι η ιστορία γράφεται από το προλεταριάτο και όχι από τις πρωτοπορίες. Τέτοιες ενέργειες συμβαίνουν μετά τον Δεκέμβρη με μεγαλύτερη συχνότητα (και αυθάδεια απέναντι στο κράτος), τείνοντας να αποτελέσουν έναν τρόπο έκφρασης της κανονικότητας. Εξάλλου, η γενίκευση της κατασταλτικής διαχείρισης σημαίνει ότι το κεφάλαιο μορφοποιείται περισσότερο συγκρουσιακά. Γι' αυτό ακριβώς συμφέρει το κράτος να περιοριστούν οι συγκρούσεις στο γκέτο των Εξαρχειών· για να ορίσει χωροταξικά ποιο είναι το πεδίο, ποιοι είναι οι δρώντες, αλλά και ποιο είναι το περιεχόμενο της σύγκρουσης. Βέβαια, τα όρια της κοινωνικής και της πολιτικής διάστασης του αντιεξουσιαστικού χώρου είναι αναπόφευκτα πολλές φορές δυσδιάκριτα. Οι τσαμπουκάδες έφηβων προς τους μπάτσους που περιπολούν στα Εξάρχεια ή τα πεσίματα σε διμοιρίες από παρέες προλεταρίων είναι εκφράσεις του πολέμου χαμηλής έντασης που εξελίσσεται ανάμεσα στο κράτος και κομμάτια της νεολαίας. Ωστόσο, τέτοιες ενέργειες πολλές φορές διαπλέκονται με την «εξεγερσιακή προοπτική» και τείνουν να περιχαρακωθούν σε μια «περιθωριακή» βεντέτα των αναρχικών/αντιεξουσιαστών με την αστυνομία. Εκείνοι που καταφεύγουν στη βία με κύριο σκοπό να προπαγανδίσουν τις περισσότερες φορές την ίδια τη βίαιη ενέργεια ή να ασκήσουν πίεση, οι ειδικοί της βίας, δεν ξεφεύγουν ποτέ από το λενινισμό, αφού υποκαθιστούν τη βίαιη δράση του προλεταριάτου (στο οποίο και οι ίδιοι ανήκουν) με τη δραστηριότητα τους και δεν έχει σημασία αν οργανώνονται κάθετα ή οριζόντια. Τέλος, αναγκαστικά τίθεται για τις ομάδες (λιγότερο ή περισσότερο επίσημες) ριζοσπαστών το ζήτημα του περιεχομένου της βίας: αν ο στόχος είναι να πληγεί το γόητρο της αστυνομίας, τότε αρκεί να εξοπλιστούν οι πρωτοπόροι της κοινωνικής βίας και να επιχειρούν αντιπαραθέσεις· αν όμως η επανάσταση είναι η δημιουργία νέων σχέσεων μέσα από την καταστροφή των παλιών, τότε μόνο η συνέχεια του κοινωνικού αγώνα, εφόσον είναι ιστορικά εφικτή, μπορεί να δημιουργήσει τις συνθήκες ξεπεράσματος του κεφαλαίου. Οι βίαιες συγκρούσεις με την αστυνομία δεν είναι από μόνες τους επαναστατικές, όπως εξάλλου καμία άλλη δραστηριότητα από μόνη της δεν είναι επαναστατική. Αν η κοινότητα του οδοφράγματος μείνει στο οδόφραγμα και δε διαχυ-

θεί στο χώρο και το χρόνο, αν η κατάληψη μείνει σε ένα κτίριο, τότε όσο μαχητική και ριζοσπαστική κι αν είναι δεν μπορεί να είναι επαναστατική. Η επανάσταση είναι η τάξη που μέσα από τη σύγκρουση με το κεφάλαιο καταργεί τον εαυτό της ως τάξη.

Το εντελώς αντίθετο (δηλαδή την περιχαράκωση της δράσης μέσα σε συγκεκριμένα όρια) επιτυγχάνουν οι δήθεν υποδειγματικές ενέργειες σαν αυτή του Επαναστατικού Αγώνα και των υπόλοιπων ομάδων που φιλοδοξούν να αποτελέσουν την ένοπλη πρωτοπορία του κινήματος. Μετά την επίθεση του Επαναστατικού Αγώνα στις 23 Δεκέμβρη από την οροφή ενός στεκιού αντιεξουσιαστών φοιτητών, αλλά κυρίως μετά από την επίθεσή του στις 5 Γενάρη στα Εξάρχεια, η βίαιη πρακτική απέκτησε και μια υπόσταση ξένη από αυτή που ζούσαν οι εξεγερμένοι για ένα σχεδόν μήνα. Η στρατιωτική πρακτική (που δεν ξεπέρασε σε καμία περίπτωση την πρακτική του διάχυτου προλεταριακού αντάρτικου, αλλά βρέθηκε αντικειμενικά απέναντί της), η πρακτική η αποξενωμένη από τις σχέσεις, παρά το γεγονός ότι μπορεί να είναι στρατιωτικά αποτελεσματική, κοινωνικά είναι άχρηστη· στο βαθμό που δεν εκφράζει κανέναν άλλο πέρα από τους δράστες, το μόνο που κάνει είναι να δημιουργεί *θεατές*. Αποξενωμένοι τόσο από τη μορφή όσο και από το περιεχόμενο του διάχυτου αντάρτικου των εξεγερμένων, οι αυτοαποκαλούμενοι ένοπλοι πρωτοπόροι δε βοηθούν σε τίποτα απολύτως το κίνημα· όταν θα έχουν δίκιο για το επίπεδο βίας που θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί, θα το ξέρουν όλοι! Όπως ακριβώς ορισμένες ακόμη φράσιες της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς βγήκαν από τα καβούκια τους και με το φτυάρι του κρουπιέρη προσπάθησαν ομορποτιστικά να μαζέψουν τα ρέστα της πολιτικής υπεραξίας του Δεκέμβρη, έτσι και ο Επαναστατικός Αγώνας προσπάθησε να εκμεταλλευτεί *πολιτικά* την οπισθοχώρηση της εξέγερσης. Ο Επαναστατικός Αγώνας, έχοντας ένα πολιτικό πρόγραμμα, χρησιμοποίησε τα όπλα της πολιτικής για να προπαγανδίσει την πολιτική του (υποτίθεται των όπλων). Μόνο η συνέχιση και διεύρυνση του προλεταριακού αγώνα μέχρι του σημείου που οι προλετάριοι θα πρέπει να εξοπλιστούν για να υπερασπίσουν τον αγώνα και την ίδια τη ζωή τους αποτελεί τη συνθήκη που θα εξοπλίσει αναγκαστικά το προλεταριάτο και όχι η αγκιτά-τσια μιας ένοπλης ηγεσίας.

‘Ούτε φασισμός, ούτε δημοκρατία (;) κάτω ο κρατισμός ζήτω η αναρχία’ ή ο αντιφατικός ρόλος του αντιεξουσιαστικού χώρου στην εξέγερση

Σε μεγάλο βαθμό παρουσιάστηκε εκτός συνόρων, μέσω των εναλλακτικών (κυρίως) media, ο «αντιεξουσιαστικός χώρος» στην Ελλάδα, ως η πρωτοπορία του Δεκέμβρη. Είναι αλήθεια ότι η συμβολή διάφορων συνιστωσών του «χώρου» (περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένων) στο ξεκίνημα της εξέγερσης ήταν πολύ σημαντική, καθώς τα οξυμμένα αντανάκλαστικά τους ενάντια στην κρατική καταστολή και η εξοκείωση τους με βίαιες πρακτικές λειτούργησαν άμεσα μετά τη δολοφονία, η οποία εξάλλου έγινε στα Εξάρχεια, στη «γειτονιά των αναρχικών» της Αθήνας. Σε καμία περίπτωση, όμως, δε μπορούμε να πούμε ότι «την εξέγερση την έκαναν οι αναρχικοί», ούτε καν ότι αποτελούσαν αριθμητικά το πιο σημαντικό κομμάτι στις συγκρούσεις και τις

καταστροφές που έγιναν από τις 7 έως τις 10 Δεκέμβρη. Γι' αυτό και επικράτησε η εκτίμηση του «ξεπεράσματος όλων των πρωτοποριών» και εκφράστηκε ως τέτοια σε όλες τις συνελεύσεις που ακολούθησαν τις επόμενες μέρες. Αυτή η άποψη, όμως, θάφτηκε ήδη από τα μέσα Γενάρη, όταν οι κάθε είδους «πρωτοπορίες» επεδίωξαν να υπερτονίσουν, ενίοτε και να επινοήσουν, τη δική τους συνεισφορά στα γεγονότα του Δεκέμβρη.

Σημαντική πρακτική των αντιεξουσιαστών ήταν επίσης η πραγματοποίηση των καταλήψεων πανεπιστημιακών κτιρίων στο κέντρο της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Στην Αθήνα, από τις καταλήψεις των σχολών του κέντρου ξεκίνησαν πρωτοβουλίες μπλοκαρισμάτων στο Μετρό, επιθετικές δράσεις ενάντια στην αστυνομία και σε κρατικά κτίρια. Οι καταλήψεις κεντρικών πανεπιστημιακών κτιρίων αποτελούν παραδοσιακή πρακτική των αντιεξουσιαστών και είχε χρησιμοποιηθεί και το 1985 κατά τις ταραχές μετά τη δολοφονία του Μιχάλη Καλτεζά. Ωστόσο, το Δεκέμβρη αυτή η πρακτική διευρύνθηκε και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, αν και με σποραδικό και λιγότερο δυναμικό τρόπο. Μια σημαντική διαφορά ήταν η κατάληψη δημαρχείων και άλλων δημοσίων κτιρίων, κυρίως σε περιοχές όπου υπήρχαν στέκια/καταλήψεις αντιεξουσιαστών. Οι βασικοί στόχοι των καταλήψεων αυτών ήταν η «συνέχιση και επέκταση της εξέγερσης», οι ανάγκες «αντιπληροφόρησης» και «έκφρασης αλληλεγγύης» στους συλληφθέντες.

Δράσεις αλληλεγγύης και τοπικές διαδηλώσεις (ορισμένες από αυτές επιθετικές) ξεκίνησαν από τις καταλήψεις των δημοσίων κτιρίων στις γειτονιές. Η αμεσοδημοκρατική ιδεολογία, όμως, ορισμένων πολύ δραστήριων στα γεγονότα του Δεκέμβρη τμημάτων του «χώρου» είχε ως αποτέλεσμα να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στις «λαϊκές συνελεύσεις» ως κομμάτι ενός πολιτικού προγράμματος «άμεσης δημοκρατίας». Οι συνελεύσεις παρουσιάζονται ως η απόλυτη μορφή της αυτοοργάνωσης, δηλαδή της δράσης που αποφασίζεται από τους συμμετέχοντες στη συνέλευση έξω από τις διαμεσολαβήσεις των θεσμών οποιουδήποτε τύπου, ακόμη και των πολιτικών ομάδων που μπορεί να συμμετέχουν στη συνέλευση. Παρουσιάζονται ως ο θρίαμβος της γενικής θέλησης, της ζύμωσης, της γόνιμης αντιπαράθεσης, ως ο κατεξοχόν και από τη φύση του μόνος τόπος στον οποίο είναι φυσικό το κίνημα να παίρνει αποφάσεις δράσης. Κι όμως, στην πραγματικότητα, υπάρχουν δραστηριότητες με ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο, οι επιθετικές δράσεις χωρίς αιτήματα, όπως το μπλοκάρισμα της παραγωγής, η επίθεση στα μέσα παραγωγής, το σαμποτάζ των δικτύων διανομής, η καταστροφή υποδομών, οι οποίες δεν αποφασίζονται ουσιαστικά στη συνέλευση με αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, έστω κι αν η πραγματοποίησή τους μπορεί να εμφανίζεται ως απόφαση της συνέλευσης. Αν σε μια συνέλευση αποφασιστεί μια εξεγερτική δράση αυτό συμβαίνει γιατί οι συμμετέχοντες το έχουν ήδη αποφασίσει ή/και ζυμώσει στις άπειρες μεταξύ τους συζητήσεις και ζυμώσεις πριν τη συνέλευση. Όταν το κίνημα δεν είναι διεκδικητικό, αυτό που μπορεί να συμβεί σε μια συνέλευση είναι να επιβεβαιωθεί μια ήδη ειλημμένη απόφαση ή να μπλοκαριστεί μια προτεινόμενη δράση.¹⁴ Η αυτοοργανωμένη δράση των συνελεύσεων είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη αιτημάτων.

14. Η εξουσία της συνέλευσης πάνω στη δράση εμφανίστηκε κυρίως στις καταλήψεις στις γειτονιές και στην κατάληψη της ΓΣΕΕ. Υπήρξαν αρκετά παραδείγματα όπου η δράση μπλοκαρίστηκε χάριν της κυριαρχίας της συνέλευσης. Χαρακτηριστικά, η λαϊκή συνέλευση στην Άνω Πόλη στη Θεσσαλονίκη ανέβαλε την κατάληψη της δημοτικής βιβλιοθήκης για αρκετές ημέρες, εξαιτίας της παράλυσης που δημιουργούσε η απουσία ομοφωνίας στη συνέλευση. Η κατάσταση αυτή δεν ήταν τόσο έντονη στις καταλήψεις της ΑΣΟΕΕ και του Πολυτεχνείου. Οι συνελεύσεις είχαν περισσότερο το ρόλο χώρων προλεταριακής συνάντησης παρά λήψης αποφάσεων.

Η αυτοοργάνωση -ή η άμεση εργατική δημοκρατία- είναι μέσο που μπορεί να ενδυναμώσει τη θέση του προλεταριάτου μέσα στη σχέση κεφάλαιο και γι' αυτό το σκοπό δεν υπάρχει καλύτερο μέσο· αυτό φαίνεται σήμερα από τις αυτοοργανωμένες κινήσεις για τα διάφορα τοπικά ζητήματα ή/και τις κινήσεις των σωματείων βάσης.

Στην εξέγερση, όπως από την αρχή έχουμε τονίσει, συμμετείχε μόνο μια μικρή μειοψηφία του προλεταριάτου. Η ιστορική εξέλιξη όμως, που δεν είναι κάτι άλλο από την ταξική πάλη, δεν είναι ποτέ αποτέλεσμα της αρχής της πλειοψηφίας. Το βράδυ του Σαββάτου 6 Δεκέμβρη έγιναν, τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θεσσαλονίκη, μεγάλες συνελεύσεις ενός διευρυμένου κοινωνικά τμήματος του αντιεξουσιαστικού χώρου, σε καμία όμως περίπτωση δεν πάρθηκε απόφαση σε κάποια συνέλευση να γίνει εξέγερση. Οι μαθητές επιτέθηκαν στα τμήματα υλοποιώντας την ήδη ειλημμένη απόφαση, η οποία πάρθηκε χωρίς να γίνει καμία δημοκρατική συζήτηση. Τη Δευτέρα 8 Δεκέμβρη σε καμία συνέλευση και σε καμία διαδικασία δεν αποφασίστηκε η καταστροφή των καταστημάτων και των κρατικών κτιρίων και φυσικά δεν ψήφισαν οι προλετάριοι να λεηλατήσουν ότι χρειάζονται: το έκαναν από κοινού. Ακόμη πιο ενδιαφέρουσα είναι ίσως η περίπτωση της ΓΣΕΕ: ο αριθμός αυτών που αποφάσισαν την κατάληψη του κτιρίου ήταν τόσο μικρός που είναι ξεκάθαρο ότι δεν είχε καμία δημοκρατική νομιμοποίηση. Επίσης, στη συνέλευση που «αποφάσισε» την κατάληψη δε συζητήθηκε ουσιαστικά το αν θα γίνει ή όχι κατάληψη. Η απόφαση αυτή είχε ήδη παρθεί από πριν, είχε προκύψει ως κοινή ανάγκη των προλεταρίων που αγωνίζονταν μαζί τις μέρες της εξέγερσης και ταυτόχρονα ήταν έκφραση των σχέσεων που είχαν δημιουργήσει από πριν (με όλες τις αντιφάσεις τους).

Το γεγονός ότι κάθε φορά που μια τάση του κινήματος χρειαζόταν μια δικαιολογία για να οπισθοχωρήσει επικαλείτο τη συνέλευση είναι αποκαλυπτικό: Στην περίπτωση της τοπικής πορείας στον Άγιο Δημήτριο στις 12 Δεκέμβρη ένα κομμάτι των διαδηλωτών που δεν ήθελαν να επιτεθούν στο αστυνομικό τμήμα μαζί με τους μαθητές επικαλέστηκε το γεγονός ότι δεν ήταν απόφαση της συνέλευσης. Στην κατάληψη της ΓΣΕΕ, όταν η συνδικαλιστική τάση δε συμφωνούσε με μια κίνηση ή μια πρόταση, επικαλούνταν την προπαρασκευαστική συνέλευση που είχε «αποφασίσει» την κατάληψη, λέγοντας πως εκείνη η συνέλευση δεν είχε αποφασίσει να γίνει κάτι τέτοιο. Η συνέλευση λοιπόν εμφανίζεται ως αιτία μιας προλεταριακής δράσης ή ως αιτία της συνέχισής της ακριβώς επειδή μπορεί να βάλει ένα τέλος στην δράση αυτή ή να την περιορίσει. Εκλαμβάνεται ψευδώς ως ο πυροκροτητής της, ενώ δεν είναι παρά ένας τρόπος για να δοθεί ένα διαφορετικό περιεχόμενο.

Οι λαϊκές συνελεύσεις ως άμεσες συνενυρέσεις ανθρώπων αποτέλεσαν από τη μια πλευρά το ξεπέραςμα του τρόπου με τον οποίο επικοινωνούσαν προηγουμένως οι άνθρωποι, από την άλλη όμως δεν ήταν παρά *δημοκρατικές διαδικασίες*: Ενώ ήδη η εξέγερση ήταν γεγονός και οι καταλήψεις των κτιρίων ήταν η αντιδημοκρατική πρακτική της εξέγερσης που έφτανε στις γειτονιές, η διαμεσολάβηση της συνέλευσης *εμφανίστηκε ως αναγκαία* για να διαχυθούν οι εξεγερτικές πρακτικές του δρόμου στις ίδιες γειτονιές. Το γεγονός ότι οι καταλήψεις έγιναν σε κτίρια δημόσιας διοίκησης και όχι σε άλλους χώρους εργασίας *ήδη*

15. Για να γίνει κατανοητός ο βαθμός στον οποίο η δημοκρατική ιδεολογία υπονόμωσε την εξέγερση, υπάρχει το παράδειγμα της ανοιχτής συνέλευσης στο Χαλάνδρι, όπου, παρά τις αντιδράσεις, έγινε ανεκτή η παρουσία τοπικών μαγαζατόρων και το κλαψούρισμά τους ότι δεν έχουν χρήματα να πληρώσουν τους μισθούς των υπαλλήλων τους. Σε άλλη χρονική στιγμή, ένας καταληψίας έφτασε στο σημείο να προτείνει να μην πραγματοποιηθεί εκ νέου πορεία στο κέντρο του Χαλανδρίου (και ο κόσμος να πήγαινε καλύτερα σε ένα από τα μεγάλα εμπορικά κέντρα στο Μαρούσι) γιατί «Χριστούγεννα είναι βρε αδερφέ, να βγάλουν και τα καταστήματα του Χαλανδρίου κανένα φράγκο, όλο εδώ κάνουμε πορείες». Επίσης είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ένα απόσπασμα από το περιοδικό *Ευτοπία* τεύχος 17. Γράφουν οι σύντροφοι: «... *οι αντιεξουσιαστές δεν άκουγαν όλες τις διαφορετικές απόψεις, έχοντας ως αποκλειστικό στόχο να πείσουν και όχι να συζητήσουν και να συνδιαμορφώσουν με ενδεχόμενο να πειστούν και οι ίδιοι. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα θα αναφέρουμε το εξής: σε μια λαϊκή συνέλευση, κάτοικος διαφώνησε με την πρόταση για πορεία συμπαράστασης στους συλληφθέντες του Δεκέμβρη με την αιτιολογία ότι για να τους συλλάβουν κάτι θα έχουνε κάνει κι αυτοί. Η αντίδραση ήταν μια ομαδική φραστική επίθεση από αντιεξουσιαστές που υπερέιχαν σε αριθμό και έτσι έγινε ξεκάθαρο ότι δεν υπάρχει λόγος να συζητάμε τέτοιου τύπου αντιρρήσεις».*

έδειχνε ότι η δημοκρατία θα επέστρεφε ως όριο της εξέγερσης. Οι συνελεύσεις πλαισιώθηκαν και από κόσμο που δε συμμετείχε στα γεγονότα του δρόμου τις προηγούμενες ημέρες: από ένα κομμάτι της εργατικής τάξης που δεν εξεγέρθηκε, είχε όμως την ανάγκη να επικοινωνήσει με τους εξεγερμένους, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και από ένα κοινωνικό κομμάτι το οποίο ήταν ενάντια στην εξέγερση: κυρίως μικροαστικά στοιχεία κάθε γειτονιάς που ανησυχούσαν μήπως η εξέγερση επεκταθεί *πραγματικά* στις γειτονιές και που σωστά κατάλαβαν ότι σε μια δημοκρατική διαδικασία υπάρχει χώρος και για τις απόψεις τους.¹⁵ Από τη μία πλευρά οι διαδικασίες έγιναν πιο μαζικές (τουλάχιστον στην αρχή), από την άλλη ακριβώς αυτή η διευρυμένη σύνθεση ήταν ξεκάθαρο ότι μπορούσε μόνο να λειάνει και να επιβραδύνει τη δράση. Πράγματι έγιναν συζητήσεις και συγκρούσεις και τελικά, καθώς η εξέγερση έφθινε, οι συνελεύσεις μετατράπηκαν σε όργανα αγώνα για «τοπικά ζητήματα». Με τις λαϊκές συνελεύσεις πραγματοποιήθηκε μια δημοκρατική κριτική της δημοκρατίας: δε φτάνει όση δημοκρατία έχουμε, απαιτείται περισσότερη! Η εξέγερση έφερε μέσα της, όπως κάθε προλεταριακό κίνημα μέχρι σήμερα, τα όριά της: από τη μία πλευρά η δημοκρατία και από την άλλη ο συνδικαλισμός, ο οποίος σήμερα έρχεται να δρέψει τους καρπούς της και να απομυζήσει την ενέργειά της.

‘Κανάγιες, οι μέρες της κοινωνίας σας είναι μετρημένες, ζυγιάσαμε τις χαρές της και τα δίκια της και τα βρήκαμε λειψά...’ (από προκήρυξη)

Η ελληνική οικονομία συνολικά βρισκόταν σε επιβράδυνση ήδη από το 2008¹⁶ και μπήκε σε ύφεση από τις αρχές του 2009. Η συνολική όμως εικόνα της επιβράδυνσης κρύβει ότι στους κλάδους στους οποίους βασίζεται περισσότερο η αναπαραγωγή του ελληνικού κεφαλαίου η ύφεση ήταν παρούσα ήδη από το 2008: ο κατασκευαστικός κλάδος συρρικνώθηκε κατά 9,4% το 2008, ενώ η μεταποίηση που βρίσκεται σε ύφεση ήδη από το 2005 συρρικνώθηκε κατά 4% τη διετία 2007-2008. Ο τουρισμός ήταν ο μόνος από τους κλάδους που έχουν μεγάλη συγκέντρωση (ήδη επισφαλούς) εργατικού δυναμικού που επιβραδύνθηκε μόλις το 4^ο τρίμηνο του 2008, όμως η διεθνής κρίση για προφανείς λόγους είχε ήδη προκαλέσει μεγάλη πίεση στους εργαζόμενους του κλάδου. Η πορεία αυτών των τριών κλάδων που συγκεντρώνουν το 27% του εργατικού δυναμικού δεν μπορεί να ισοσκελιστεί από την πορεία του χρηματοοικονομικού κλάδου ο οποίος συγκεντρώνει το 2,6%. Επιπλέον, οι νόμοι που πέρασε το ελληνικό κράτος για τις εργασιακές σχέσεις τα τελευταία χρόνια και τα τρία ασφαλιστικά νομοσχέδια της τελευταίας δεκαεπταετίας έχουν επηρεάσει αρνητικά και το εργατικό δυναμικό που απασχολείται στη δημόσια διοίκηση και την εκπαίδευση το οποίο αποτελεί το 15% του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Το γεγονός ότι η ιδιωτική κατανάλωση επιδεινώθηκε δραματικά το 2008 σε σχέση με το 2007, δείχνει ότι το ελληνικό προλεταριάτο, και κυρίως το επισφαλές κομμάτι του, είχε υποστεί τις συνέπειες της κρίσης αναπαραγωγής ήδη από το 2008 και γνώριζε πολύ καλά τι το περιμένει στο μέλλον.¹⁷

16. «Η επιδείνωση των πιστωτικών συνθηκών και η ευρύτερη αβεβαιότητα επέφεραν απότομη συρρίκνωση της κατασκευαστικής δραστηριότητας, ιδιαίτερος στις κατοικίες. Μετά την καταγραφή θετικών ρυθμών ανάπτυξης κατά το πρώτο εξάμηνο του 2008 οι εταιρικές επενδύσεις μειώθηκαν σημαντικά στη συνέχεια. Συνολικά, η εγχώρια ζήτηση είχε αρνητική επίπτωση κατά σχεδόν 0,75% στην αύξηση του ΑΕΠ, σε σύγκριση με την θετική συνεισφορά ύψους άνω του 4,5% το 2007. Στο εξωτερικό μέτωπο, παρά την σταδιακή μείωση της ανταγωνιστικότητας, την επιδείνωση του εξωτερικού περιβάλλοντος και την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας στην Ζώνη του Ευρώ, η πραγματική αύξηση των εξαγωγών παρέμεινε σε θετικό έδαφος, κυρίως προς τρίτες χώρες (εκτός ΕΕ). Οι εισαγωγές, από την άλλη πλευρά, περιορίστηκαν έντονα ακολουθώντας την υποχώρηση της εγχώριας ζήτησης.» (Πηγή: in.gr, 4/5/2009).

17. «Σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα παραμένει η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στην Ελλάδα, σύμφωνα με την τελευταία έρευνα του ΙΟΒΕ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι Έλληνες καταναλωτές το Νοέμβριο 2008 εμφανίζονται σαν να έχουν προεξοφλήσει τα χειρότερα για την κρίση και ταυτόχρονα εκφράζουν αυξημένο φόβο για άνοδο της ανεργίας. Στην Ελλάδα παραμένουν σταθερά δυσμενείς οι προβλέψεις των καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους. Η έρευνα του Νοεμβρίου κατατάσσει τους Έλληνες στους πιο απαισιόδοξους στην Ευρώπη» (Καθημερινή 7/12/2008).

Η αναδιάρθρωση, που ξεκίνησε το κεφάλαιο στο δυτικό κόσμο από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980,¹⁸ έχει κατακερματίσει την εργατική τάξη, συνεπώς η ταξική πάλη δε θα μπορούσε να μη χαρακτηρίζεται από αυτόν τον κατακερματισμό. Τα ίδια τα όπλα της αναδιάρθρωσης στρέφονται σήμερα ενάντια στο κεφάλαιο· οι ήττες των εργατικών διεκδικητικών αγώνων της τελευταίας δεκαπενταετίας στην Ελλάδα και η συνακόλουθη υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου μεγάλου τμήματος του προλεταριάτου *έφεραν μέσα τους* το Δεκέμβρη του 2008. Η καταστολή ως (αποτυχημένος) τρόπος διαχείρισης των νέων προλεταρίων, η επισφαλειοποίηση της ίδιας της ζωής, η μαζική εισοδή μεταναστών και η χρησιμοποίηση τους ως πολιορκητικού κριού για την περαιτέρω υποβάθμιση και ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων όλων, όλα τέθηκαν σε αμφισβήτηση, απονομιμοποιήθηκαν με τη σφαίρα που έφυγε από το όπλο του μπάτσου στις 6 Δεκέμβρη του 2008.

*Το όριο της εξέγερσης ήταν ότι δεν επεκτάθηκε στους χώρους εργασίας, ώστε μέσα από το μπλοκάρισμα της παραγωγικής διαδικασίας (και τη βίαιη αντίδραση του κράτους που θα προκαλούσε) να τεθεί άμεσα η ανάγκη εμβάθυνσης του αγώνα. Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα με την ίδια τη σύνθεση των συμμετεχόντων. Το τέλος μιας εξέγερσης δεν μπορεί να χρεωθεί σε τακτικά λάθη· αν κάτι αυτά επηρεάζουν είναι οι λεπτομέρειες και η ταχύτητα της οπισθοχώρησης. Στην εξέγερση δε συμμετείχαν, εκτός από μοριακές μειοψηφίες, οι «σταθεροί» εργαζόμενοι. Πώς θα μπορούσε να διαταραχθεί η παραγωγική διαδικασία, τη στιγμή που οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην εξέγερση είναι στριμωγμένοι στο σύνορο μεταξύ ανεργίας και εργασίας ή δεν έχουν ενταχθεί στην παραγωγική διαδικασία; Η αποτυχία σύνδεσης αυτών των δύο κόσμων με τη γενική απεργία της 10^{ης} Δεκεμβρη, καταρχήν, έδειξε ότι δεν είναι δυνατό *σήμερα* να γενικευθεί η εξέγερση (κυρίως των επισφαλών), όπως άλλωστε και οι αγώνες που έδωσε πέρυσι ένα σημαντικό κομμάτι των «σταθερών» της εργατικής τάξης ενάντια στην αναδιάρθρωση του ασφαλιστικού συστήματος έδειξαν ότι δε φαίνεται εύκολο ακόμη να προκύψει εξέγερση από μια γενική απεργία (στην οποία συμμετέχουν κυρίως οι «σταθεροί»), με την οποία εκφράζονται κυρίως τα συμφέροντα ενός κομματιού της τάξης που αισθάνεται ακόμη «εργατικό» και αμύνεται, αισθάνεται δηλαδή ότι ακόμα *έχει* πράγματα να χάσει.*

Οι εξελίξεις στην Ελλάδα μετά το Δεκέμβρη ξεκαθαρίζουν ακόμη περισσότερο τις αιτίες για τις οποίες δεν ήταν δυνατό να γενικευθεί η εξέγερση τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή της ταξικής πάλης. Σε όλους τους κλάδους της παραγωγής, στους οποίους οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εργαζόμενοι είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους «σταθεροί» και οι νεοεισερχόμενοι μπαίνουν στην παραγωγή με τις «νέες σχέσεις εργασίας», εμφανίζονται συγκρούσεις μεταξύ τους, οι οποίες ήδη φτάνουν μέχρι και τις βίαιες αντιπαραθέσεις σε κάποιες περιπτώσεις.¹⁹ Σε μια περίοδο που η καπιταλιστική κρίση οξύνεται και οι «θέσεις» που διαθέτει το κεφάλαιο στην αγκαλιά του μειώνονται, οι προλεταριοί ανταγωνίζονται *αναγκαστικά* για τις θέσεις αυτές. Όπως αναφέραμε

18. Όπως το 2008 έτσι και το 1985 είχαμε βίαια γεγονότα μετά τη δολοφονία ενός 15χρονου παιδιού, μικρότερης όμως έκτασης. Στην περίπτωση του 1985 βρισκόμαστε στην αφετηρία μιας διαδικασίας αναιρέσης και υποσκαψής του πολύ σύντομου ελληνικού σοσιαλδημοκρατικού συμβολαίου. Τα 23 χρόνια που μεσολαμβάνει είναι πολλά. Έχει μεσολαβήσει η πτώση του ανατολικού μπλοκ του κεφαλαίου και το πολύ μεγάλο μεταναστευτικό κύμα από τις αρχές της δεκαετίας του '90, που ανέστρεψαν την πτώση της κερδοφορίας του κεφαλαίου στην Ευρώπη (μόνο προσωρινά και ανεπαρκώς, όπως αποδεικνύεται). Το 1985 δεν υπήρχε το αντικαταστατικό μένος που υπάρχει σήμερα σε μεγάλα κομμάτια της εργατικής τάξης, καθώς ο ρόλος της καταστολής στην κοινωνική αναπαραγωγή δεν ήταν τόσο σημαντικός όσο σήμερα. Η άλλη όψη αυτού του νομίσματος είναι η αδυναμία του κράτους να καταστείλει τις καταλήψεις του 2008, όπως κατέστειλε με χαρακτηριστική άνεση την κατάληψη του Χημείου το 1985, και η αριθμητικά μεγάλη και δυναμική συμμετοχή αγανακτισμένων πολιτών στις δυνάμεις της αστυνομίας το 1985 σε σχέση με την εντελώς περιθωριακή συμμετοχή των φασιστών στα γεγονότα του Δεκεμβρη στην Αθήνα. Η λυκοσυμμαχία φασιστών-αστυνομίας το 1985 έφτασε μέχρι την απόπειρα εκκένωσης του κατελιμμένου Πολυτεχνείου.

προηγούμενος, στην κατάληψη της ΓΣΕΕ και τις καταλήψεις των εργατικών κέντρων, εκφράστηκε ένα νέο, για τα ελληνικά δεδομένα, ρεύμα: ο συνδικαλισμός βάσης, ο οποίος έχει αρχίσει να αναδύεται, τηρουμένων των αναλογιών, με τρόπο που μοιάζει με αυτόν της Γαλλίας, του Βελγίου και της Μεγάλης Βρετανίας. Το θέμα όμως είναι ότι οι καπιταλιστές χρησιμοποιούν ακόμη και την ίδια την κρίση για την περαιτέρω ελαστικοποίηση της εργασίας και την επίθεση στην αναπαραγωγή των προλεταρίων, συνεπώς, καθίσταται αδύνατο αυτές οι συνδικαλιστικές απόπειρες, που εκφράζονται στα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, να έχουν επιτυχίες για το σύνολο των εργαζομένων που συμμετέχουν σε αυτές. Τα στοιχεία μέχρι σήμερα δείχνουν, και είναι αλήθεια ότι βρισκόμαστε σε ένα πρώιμο στάδιο των εξελίξεων αυτών, ότι η έκβαση των σύγχρονων συνδικαλιστικών αγώνων είναι η περαιτέρω διαίρεση και των επισφαλών εργατών μεταξύ τους, πέρα από την ήδη υπάρχουσα διαίρεση μεταξύ επισφαλών και σταθερών.²⁰ Βέβαια, πάντα υπάρχει η πιθανότητα, η κινητοποίηση των επισφαλών να δημιουργήσει ρήγματα μέσα στα συνδικάτα των σταθερών εργαζομένων και οι ριζοσπαστικές μειοψηφίες να βρουν την ευκαιρία, μέσα από τις αντιπαραθέσεις, να απελευθερωθούν -επιτέλους- από τον τρόπο δράσης που αναγκαστικά αναπαράγεται στο σωματείο τους. Θα μπορούσε όμως, ακόμη κι έτσι, ο συνδικαλιστικός αγώνας να έχει αποτελέσματα; Είναι ιδιαίτερα αμφίβολο, καθώς δεν είναι ζήτημα συγκυριακού συσχετισμού δυνάμεων η μη-επιστροφή του κεφαλαίου στη σοσιαλδημοκρατική στρατηγική, αλλά ζήτημα ιστορικό, δηλαδή αποτέλεσμα της συσσώρευσης των ταξικών αγώνων του παρελθόντος και της αναδιάρθρωσης-αντεπανάστασης του κεφαλαίου που ακολούθησε την περίοδο των μεγάλων ταξικών αγώνων των δεκαετιών 1960 και 1970. Επίσης, δεν είναι το ζήτημα της μορφής οργάνωσης των αγώνων με αιτήματα αυτό που θα κρίνει την επιτυχία ή την αποτυχία τους. Ήδη από τους αγώνες του 1960-70, η αυτοοργάνωση των συνδικαλιστικών αγώνων κυριαρχεί τουλάχιστον στους πιο άγριους και επιθετικούς από αυτούς. Οι αγώνες της τάξης (στη Δύση) από την αναδιάρθρωση και μετά είναι ουσιαστικά δύο ειδών: Αγώνες των κομματιών που θίγονται και αμύνονται στην αλλαγή της ταξικής σύνθεσης που επιχειρείται από το κεφάλαιο (που είναι και οι περισσότεροι) και αγώνες των κομματιών τα οποία βιώνουν τις νέες εργασιακές σχέσεις ή εισέρχονται σ' αυτές και έχουν αιτήματα τα οποία είναι πολύ δύσκολο να ικανοποιηθούν, καθώς δεν είναι απλώς αμυντικά αλλά ζητούν την επιστροφή στο παρελθόν, ή δεν έχουν αιτήματα. Είναι σαφές ότι διανύουμε μια κρίσιμη ιστορική περίοδο, στην οποία η προοπτική για την καταστροφή του κεφαλαίου (αλλά και για την εμβάθυνση της κυριαρχίας του) είναι μπροστά μας.

Το Δεκέμβριο φάνηκε επίσης ότι η γενική ιστορική εξέλιξη επισφαλαιοποίησης της ζωής της εργατικής τάξης δεν αποτελεί μόνο όπλο του κεφαλαίου, καθώς στράφηκε εναντίον του. Στο μέλλον, η τάση αυτή, ως στρατηγική από την πλευρά

19. Πολύ πρόσφατα, σε συνέδριο της ΟΜΕ-ΟΤΕ (δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο των εργαζομένων στον ΟΤΕ), η αντιπροσωπεία του νεοσυσταθέντος σωματείου των συμβασιούχων εργαζομένων στα τηλεφωνικά κέντρα του ΟΤΕ, οι οποίοι δεν εκπροσωπούνται στην ΟΜΕ-ΟΤΕ και είναι στη συντριπτική πλειοψηφία τους νέοι εργαζόμενοι, πολλοί φοιτητές, αντιμετωπίστηκε με κλωτσιές από συνδικαλιστές-μέλη του προεδρείου, με το επιχείρημα «δε σας γνωρίζουμε, ποιοί είστε εσείς;». Επίσης, στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός οι νέοι επισφαλείς εργαζόμενοι απωθήθηκαν βίαια όταν προσπάθησαν να ψηφίσουν και να επιβάλλουν ντε φάκτο την ενασχόληση του σωματείου με τα αιτήματά τους. Τέλος, οι περισσότερες τοπικές ΕΛΜΕ δεν αποδέχονται τους ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς στους κόλπους τους.

20. Πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εξέλιξη του αγώνα των καθαριστριών της ΟΙΚΟΜΕΤ. Καθώς το αίτημα του συνδικάτου ΠΕΚΟΠ για μονιμοποίηση τους στον ΗΣΑΠ αναγκαστικά πήρε τη μορφή διορισμού μέσω ΑΣΕΠ, ο διαχωρισμός ανάμεσα στις «κοινοτικές» και τις «μη-κοινοτικές» εργαζόμενες ήταν αναπόφευκτος. Παρά το γεγονός αυτό, το συνδικάτο με ανακοινώσεις του επιμένει να ζητάει τη μονιμοποίηση των καθαριστριών σε όλες τις κρατικά ελεγχόμενες εταιρίες!

του κεφαλαίου, θα συνεχιστεί. Η πιθανότερη μελλοντική εξέλιξη είναι ότι οι συνδικαλιστικοί αγώνες θα συνεχιστούν, θα ενταθούν και θα παίρνουν όλο και περισσότερο άγρια χαρακτηριστικά, μιας και είναι ο μόνος τρόπος να διεκδικήσουν οι προλετάριοι τη συνέχιση της ζωής τους ως προλετάριοι, καθώς αυτή θα τίθεται σε ολοένα και μεγαλύτερο κίνδυνο. Ένα παράδειγμα είναι το πρόσφατο φαινόμενο «αιχμαλωσίας αφεντικών» που έχει εμφανιστεί στη Γαλλία, κυρίως στις περιπτώσεις κινητοποιήσεων εργατών σε εργοστάσια που κλείνουν, οι οποίοι διεκδικούν καλύτερες αποζημιώσεις. Οι μορφές οργάνωσης των συνδικαλιστικών αγώνων και τώρα -όπως και στο παρελθόν- *θα κρίνονται από τα αποτελέσματα τους*. Έτσι, είναι πιθανό να δούμε τα αναδυόμενα σωματεία βάσης σε κρίση ακόμη και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ο συνδικαλισμός, όμως, είναι περιεχόμενο και όχι μόνο μορφή. Ακόμη και οι αγώνες που μπορεί να διεξάγονται στο μέλλον *χωρίς τη μεσολάβηση κανενός είδους συνδικάτου βάσης*, όσο έχουν αιτήματα θα είναι συνδικαλιστικοί, θα διεκδικούν μια καλύτερη για τους προλετάριους θέση μέσα στη σχέση κεφάλαιο.

Οι συνδικαλιστικοί αγώνες ούτως ή άλλως θα αποτύχουν με την έννοια ότι είναι αδύνατο να οδηγήσουν σε μια ρύθμιση της ταξικής σχέσης εναλλακτική προς την κυρίαρχη τάση της παγκόσμιας καπιταλιστικής συσσώρευσης. Η εκτίμηση αυτή δε σημαίνει ότι υποτιμούμε κανέναν από τους αγώνες που δίνει το προλεταριάτο. Αν η κριτική του κεφαλαίου είναι ιστορική και γίνεται από τη σκοπιά της καταστροφής του, τότε δεν μπορούμε σήμερα πια να θεωρητικοποιούμε την επανάσταση ως τη συνεχή ενδυνάμωση και την ολοένα και πιο αυτόνομη έκφραση των συνδικαλιστικών αγώνων. Οι λόγοι που το κεφάλαιο δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει τα συνδικαλιστικά αιτήματα είναι ιστορικοί και συνδέονται με τη διαλεκτική μεταξύ του περιεχομένου των αγώνων του προλεταριάτου στο παρελθόν και των αντεπαναστάσεων/αναδιαρθρώσεων του κεφαλαίου. Η ιστορία δεν μπορεί να έχει τη μορφή χρονικού εκκρεμούς. Η ιστορία είναι η πάλη των τάξεων, δηλαδή, σύγκρουση μεταξύ των τάξεων και δημιουργία της νέας μορφής κοινωνικών σχέσεων. Η νέα μορφή είναι το αποτέλεσμα της σύγκρουσης και η *ρήξη με το περιεχόμενο* της σύγκρουσης αυτής. Φυσικά υπάρχουν αποκλίσεις σχετικά με την εξέλιξη του κεφαλαίου σε διάφορα σημεία του πλανήτη, αλλά η τάση σύγκλισης έχει ιστορικά επιταχυνθεί. Σήμερα, λόγω της καπιταλιστικής κρίσης επιταχύνεται ακόμη περισσότερο. Οι διαφορετικοί τύποι αντίδρασης του προλεταριάτου στα διάφορα σημεία του κόσμου συνθέτουν την αντιφατική ακόμη εικόνα της ταξικής πάλης, αλλά η επανάσταση ή θα είναι παγκόσμια ή δε θα συμβεί.

Όλα αυτά δε σημαίνουν ότι παρακινούμε κανέναν σε μια στάση αναμονής και παθητικότητας (εξάλλου και εμείς οι ίδιοι συμμετέχουμε στους διεκδικητικούς αγώνες που θεωρούμε ότι μας αφορούν άμεσα). Επίσης δε σημαίνουν ότι το προλεταριάτο θα οδηγηθεί *αναγκαστικά* στην επανάσταση επειδή όλα τα υπόλοιπα θα έχουν αποτύχει. Οι διεκδικητικοί αγώνες μέσα από τη μαχητικότητα και κυρίως την αποτυχία τους είναι αυτοί που θα οδηγήσουν στην κρίση του συνδικαλισμού και την *ιστορική δυνατότητα της ρήξης με το συνδικαλισμό, τη δυνατότητα για το ιστορικό ξεπέρασμα του συνδικαλισμού*. Είναι αυτοί που μέσα από την αντίφαση τους θα θέσουν το ζήτημα ενός ποιοτικού περάσματος από τη διεκδίκηση καλύτερης θέσης μέσα στο κεφάλαιο στην καταστροφή

του κεφαλαίου, ουσιαστικά το ζήτημα της ταύτισης της διεκδίκησης της ίδιας της αναπαραγωγής με το ξεπέραςμα του καπιταλισμού. Μελετώντας τους αγώνες της τάξης σήμερα βλέπουμε δύο πράγματα: αφενός ότι οι διεκδικητικοί αγώνες γίνονται πιο «άγριοι», πιο «απελπισμένοι» και αφετέρου ότι οι αγώνες χωρίς αιτήματα πυκνώνουν. Βλέπουμε σε κάποιες περιπτώσεις τους εργάτες που απολύονται να καταστρέφουν τα εργοστάσια στα οποία δούλευαν πριν, βλέπουμε τις απεργίες που εξελίσσονται ανεξάρτητα από την προοπτική ικανοποίησης των αιτημάτων και κυρίως βλέπουμε την έκφραση του κινήματος στη Γαλλία το 2005-06 και στην Ελλάδα το Δεκέμβρη του 2008.

Ίσως στο μέλλον, η ρήξη που προκαλεί ο αγώνας χωρίς αιτήματα να ενδυναμωθεί. Ίσως η δυναμική της ταξικής πάλης και η διαλεκτική μεταξύ διεκδίκησης και καταστροφής να οδηγήσει τον αγώνα των διαφορετικών κομματιών εργαζομένων και ανέργων, των οποίων η αναπαραγωγή γίνεται ολοένα και πιο επισφαλής, να γίνει αγώνας ενάντια στη σχέση κεφάλαιο, όπως αυτό ήδη εκφράστηκε το Δεκέμβρη του 2008 στην Ελλάδα, από μειοψηφίες μεν, οι οποίες έδρασαν διάχυτα όμως σε ολόκληρη τη χώρα. Ίσως η «επικίνδυνη τάξη» προβάλλει επιθετικά στο προσκήνιο, και ίσως αρχίσουν σιγά-σιγά να δέχονται τις καταστροφικές επιθέσεις του προλεταριάτου και οι χώροι εργασίας, πέρα από τα κρατικά κτίρια, τα οποία ήδη δεν αισθάνονται και πολύ καλά, καθώς όσοι μπάτσοι και να προσληφθούν, δεν αρκούν για να τα φυλάνε. Η εξέγερση θα βρεθεί ξανά μπροστά μας.

Woland

